

**GE BIBELN UTRYMME
ATT GÖRA SKILLNAD I VÄRLDEN**

**– BEFRIELSETEOLOGI I
RESPEKTFULLA SAMTAL**

GE BIBELN UTRYMME ATT GÖRA SKILLNAD I VÄRLDEN

**– BEFRIELSETEOLOGI I
RESPEKTFULLA SAMTAL**

Sabeels vänner i Sverige
i samarbete med Studieförbundet Bilda

Ge Bibeln utrymme att göra skillnad i världen

Copyright © 2021 Författarna och Sabels vänner i Sverige

Bibeltexterna är hämtade från

Bibel 2000 @ Svenska Bibelsällskapet

Redaktör: Anna Ekman

Form: Maddern Design AB

Omslagsfoto framsida: Elin Dellås

Omslagsfoto baksida: Jennifer Schulze

INNEHÅLL

Inledning	7
"Så är vi fastän många, en enda kropp"	10
Sabeels bön	12

Att förstå Bibeln när vi läser den idag	Sidan
Behov av respektfulla samtal om Gudsbilder	13
"Jag förstod inte ett enda ord"	20
Att tolka Bibeln är att göra den relevant	25
Befrielsesteologins utgångspunkt	29
Om palestinsk befrielsesteologi	35

Att lyssna till bibelns tilltal i vår tid	Sidan
Ska jag ta hand om min bror?	43
Och vem är min nästa? Om teologi och mänskliga rättigheter	48
"De har byggt muren på mitt hjärta"	61
Glasögon av sumud	64
Res dig upp!	70
Vad skulle Jesus ha gjort?	77
Vänta inte på fred!	81
När vi hotas av fundamentalister vet vi att vi gör nytta	87
Förlåtelse under ockupation	92
Kreativ solidaritet i gemensam skörhet	102

Fördjupning

Palestinsk befrielsesteologi i gruppsamtal	106
Framväxten av den kristna gräsrotsrörelsen Sabeel	112
Via Dolorosa – ”Lidandets väg”	119
Sabeel och Kumi Now-initiativet	135
Sabeels vänner i Sverige	138
Studiecirkelinformation från Bilda	139
Ordlista	141
Källförteckning	146

Sidan

Inledning

En ny översättning av Nya testamentet ska finnas färdig 2026. Det är då fyrtiofem år sedan NT 81 och drygt tjugo år sedan Bibel 2000 togs i bruk. Ambitionen de kommande åren är ”trohet mot de kulturer som Bibeln växte fram i och att undvika ålderdomliga ord och uttryck som inte kommunicerar meningen nära och direkt”. Vad innebär då trohet mot de kulturer som Bibeln växte fram i? Hur kommuniceras textens mening nära och direkt?

Sådana frågor har levt inom svensk kristenhet alltsedan den första Bibeln med officiell karaktär gavs ut för snart femhundra år sedan – och är fortfarande lika aktuella. Hur läser vi bibeltext och vad förstår vi av texten och dess sammanhang, textens kontext? Hur kan det som skrevs för så länge sedan bli ett nära och direkt tilltal idag? För oss i Sverige – och för kristna i Palestina, där bibelberättelsen växte fram.

Välkommen att ta del av unika och spännande bibelreflektioner utifrån ett palestinskt befrielsesteologiskt perspektiv. Vi i Sabeels vänner i Sverige, en vänförening till den kristna gräsrotsrörelsen Sabeel i Jerusalem på Västbanken och i Nasaret i Israel, vill med den här studieboken inspirera till fortsatt reflektion och goda samtal över bibelns tilltal idag, såväl här i Sverige som hos våra kristna bröder och systrar i Palestina.

I bibelsamtal i det ockuperade Västbanken är rättvisa och fred nyckelord – liksom i människors vardag. De har lätt att peka ut sina utmaningar, inte minst det att leva under ockupation. I Sverige är det måhända svårare att sätta ord på utmaningarna – eller kanske inte?! Vilken bild av Gud träder fram i vår läsning? Vem eller vad är Gud? Vad betyder texten för mig/oss och vad inspirerar läsningen till? Hur förstår vi bibeltext om Jesu livsgärning som ett uttryck för rättvisa och fred? Ser vi bön som en del av handling? Hur lever vi ut vår tro?

Med hjälp av en rad olika författare kommer vi att få möjlighet att fundera

vidare kring detta. "Att läsa Bibeln hjälper oss att förstå oss själva i ett större sammanhang", skriver Karin Larsson i sin fördjupning om läsning och samtal i grupp längre fram i boken.

Där skriver hon också: "Den palestinska befrielseteologin är ett redskap som hjälper oss att läsa Bibeln på tre sätt":

1. Den hjälper oss att se att vi alla delar en gemensam livserfarenhet, som till exempel erfarenheten av förtryck genom synden, det man ibland kallar bortvändhet från Gud.
2. Den visar att bibelns texter kan användas för att förtrycka utsatta grupper.
3. Den manar oss till handling för en bättre värld.

Under flera år har vi tillsammans med studieförbundet Bilda anordnat besök i Palestina för att på plats föra samtal med kristna palestinier, grupper samlade av Sabeel i Jerusalem, ett teologiskt center som sedan snart trettio år tillämpar befrielseteologi i gudstjänst, bön och handling (mer om dem och deras arbete kan du läsa i fördjupningsdelen). När dessa besök under pandemin inte varit möjliga har vi fortsatt våra samtal den digitala vägen, men vi ser fram emot nya fysiska möten när det åter blir möjligt att resa smittsäkert. Studieförbundet Bilda kan då bistå med resplan och guidning – och nu, längre fram i boken, information om samtal i en studiecirkel. Vänföreningen bistår med kontakter och om möjligt med resebidrag.

Vad kan sådana samtal ge, och vad gör de med oss som deltar? Varför har vi skäl att uttrycka solidaritet med kristna vänner i det Heliga Landet? Ett första delsvar på de frågorna är att bibeltexten växte fram där. Ett annat delsvar är att läsning, bön och handling hör ihop och att kristen gemenskap är universell.

Styrelsen för Sabeels vänner i Sverige

FOTO: JSCHULZE

”SÅ ÄR VI FASTÄN MÅNGA, EN ENDA KROPP”

NÄR JAG KÖR runt i Galileen talar landskapet till mig om Kristus. Stränderna kring sjön där han kallade sina första lärjungar, och efter uppståndelsen bjöd dem på frukost med grillad fisk. Vattnet på vilket han gick och stormens vågor som han lugnade. Det gröna gräset på kullarna där han predikade om saligprisningarna och bergstoppen där han blev förklarad. De gamla stenarna i de byar där han helade, gav förlåtelse, delade måltider och berättade den ena berättelsen efter den andra om Guds rike.

När jag kör runt i Galileen talar landskapet till mig om Kristus. Inte bara de skyltar och stenar som talar om hur det var för två tusen år sedan, utan också Kristi kropp, levande, närvarande, aktiv ibland oss. De palestinska delarna av Kristi kropp delar sitt vittnesbörd, firar gudstjänst och håller tron levande i detta, den Heliges land och har gjort så allt sedan han vandrade på denna jord.

De följer hans exempel: i skolor när de välkomnar alla barn oberoende av tro; på sjukhus och kliniker, när de erbjuder vård till alla som kommer in genom dörrarna; mitt i konflikt, genom att svara med icke-våld när de möter motstånd – och på så sätt predikar de kärlek till sin nästa. Men de är mindre än två procent av befolkningen.

De firar sin gudstjänst på ett språk som har blivit degraderat sedan Israel 2018 antog ”Nation State Law” (en grundlag som fastställer Israel exklusivt som det judiska folkets nationalstat). De ber i kyrkorna i Birám och Iqrit, byar som förstördes då staten Israel skapades men nu återuppbyggts. De sjunger hymner med längtan efter de hem till vilka de inte kan återvända. Bortom Galileen, på Västbanken och i Gaza, separerar murar, stängsel, väg-

spärrar och bosättningar dessa lemmar i Kristi kropp från de heliga platserna, och från bröder och systrar i tron.

Så mycket anledning att se upp till dem och samtidigt så mycket lidande. Så mycket anledning att glädjas och på samma gång så stort behov av helande. En kropp förminskas om en del fattas, lider eller är skadad. Smärta tröttnar. Den hindrar kroppen från att fungera fullt ut. En kropp längtar efter helande och hälsa för att kunna göra Kristi verk i världen.

Detta land, idylliskt i sin skönhet, fångar fantasin och inspirerar tron hos otaliga kristna som idag reser i Kristi fotspår. Men vi som kommer från den världsvida kyrkan, om vi är på besök eller bor här, har ett ansvar att öppna våra ögon och vittna om de förhållanden som människor lever under på grund av orättvisor och ockupation, och att tillåta vårt hjärta att fyllas av medkänsla.

Vi måste vara lyhörda för våra medkristna i Kristi kropp som lider, och lyssna när de berättar sin plåga. Vi måste använda vår styrka för att rikta den övriga kroppens uppmärksamhet till att höra deras rop. Med mod måste vi kunna tala om orsaker till deras plåga, och vi behöver förstärka de helande rösterna, vara ledda av deras vishet och förena oss med dem i deras ansträngningar.

När jag kör runt i Galileen talar landskapet till mig om Kristus. I hans namn ber jag för hans kropp, för alla människor som lider och för helande i hela detta land.

”Frid och lycka åt alla, fjärran och nära, säger Herren, jag skall bota dem” (Jes 57:19).

Kate McDonald, präst i Tiberias, Galileen, Church of Scotlands
representant i de norra delarna av Israel och Palestina.
Översättning av Marie Körner, Sabeels vänner i Sverige

Sabeels bön

Barmhärtige och kärleksfulle Gud, vi tackar dig för alla välsignelser w du genom din nåd har låtit oss få del av.

Tack för din närvaro och ledning när vi vandrar fredens väg.

Välsigna det arbete som utförs av Sabeel och dess vänner, lokalt och internationellt.

Ge din ledning i tjänsten för ekumenik, religionsmöten och rättvisa.

Ge oss modet att bemöta förtryck.

Stärk oss i vårt engagemang för rättvisa, fred och försoning mellan alla människor, särskilt mellan palestinier och israeler.

Hjälp oss att se bilden av dig i varandra.

Gör oss redo att stå upp för sanningen och att respektera varje människas värdighet.

Endast dig tillhör härligheten och äran nu och alltid.
Amen

Sabeel Ecumenical Liberation Theology Center, Jerusalem
Översättning av Lennart Molin, tidigare rektor
för Teologiska högskolan, Stockholm

ATT FÖRSTÅ BIBELN NÄR VI LÄSER DEN IDAG

Det vi hör, läser, möter och tar till oss som barn och vuxna formar bilder i oss, ibland medvetet, ibland utan att vi tänker särskilt på det. Men de finns där och formar i sin tur våra upplevelser, erfarenheter, våra föreställningar om världen – och vår förståelse av bibelns texter. Vad gör vår bild av Gud med oss? Hur tolkar och förstår vi bibelns gamla texter? Och hur kan befrielseologi hjälpa oss i vår tolkning?

Behov av respektfulla samtal om Gudsbilder

VI SAMLAS TILL gudstjänst, lyssnar till evangelierna och läser trosbekännelsen: "Vi tror på Gud Fader allsmäktig, himmelens och jordens skapare." Även om det genom historien finns olika versioner av denna trosbekännelse, är grunden och inledningen i stort densamma i alla traditioner. Vi tror på en Gud som är ursprunget till liv och en Gud som håller allt i sin hand – den enskilda människan från födelse till död och därefter. En allsmäktig Gud i ett universum som är oändligt och svårt för oss att omfatta, inte minst eftersom vetenskaplig forskning hela tiden upptäcker nya perspektiv. Trosbekännelsen ord och tusenåriga formuleringar har präglat oss, vi *tror* att vi har något gemensamt som kristenhet.

Det finns tydliga konsekvenser av min och våra Gudsbilder som vi sällan talar öppet om. Jag har ofta mötts av kommentaren att man måste skilja på tro och politik, som om livet går att leva i olika skikt och delar. Alla söker efter en helhet och förståelse av livets mening. Oavsett vilken hållning man intar så får det conse-

kvenser på alla livets områden, och i vår värld. Historiskt har tron ofta gått hand i hand med politik och makt, men också inspirerat till ifrågasättande, uppror mot orättfärdiga strukturer och ondska. Vi söker Guds vilja och det han vill med sin mänsklighet. Vi tror att alla är skapade till hans avbild, och därmed har, utifrån trosbekännelsen, samma värde.

Under mina år i internationellt arbete har jag upptäckt att så naturligtvis inte är fallet. Ibland har jag ställt mig frågan: "Tror vi på samma Gud?"

Låt mig ge några exempel utifrån mina erfarenheter.

Under den period jag var ordförande i antiapartheidsrörelsen mötte jag kristna personer och samfund i Sydafrika som mer eller mindre försvarade apartheidsystemet i termer av "detta är landet Gud har givit oss", och många kristna i Sverige höll med. De präglades av en individualistisk tolkning av evangeliet, där det först och främst handlar om att frälsa människor för himlen, utifrån en traditionell väckelsetradition. Det politiska systemet ansågs oväsentligt.

Samtidigt stod Kristna Rådet i Sydafrika upp på barrikaderna tillsammans med Desmond Tutu, Frank Chikane och många andra med budskapet att apartheids ondskefulla rasåtskillnadspolitik är orättfärdig och innebär ett förtryck av människor vilket är emot Guds vilja och intention. *Idag vill ingen erkänna att man försvarat apartheidsystemet, men jag undrade: Tror vi på samma Gud?*

När Ríos Montt 1982 valdes till president i Guatemala skrev tidningen Dagen: "Äntligen en troende president i landet", han tillhörde en mycket karismatisk rörelse i Guatemala. Hans korta

regim blev den värsta perioden av diktatoriskt ledarskap i landet, med massakrer och mördande av hundratusentals människor.

Jag har fortfarande kontakt med den varmt troende katolska domaren Yassmin Barrios som dömde Ríos Montt till livstid för brott mot mänskligheten. Även om hon fortfarande arbetar i domstolen för svåra och politiskt känsliga åtal är hon utfrysad och ständigt utsatt för mordförsök, medan Ríos Montt frigavs av den korrumpierade konstitutionsdomstolen. *Tror vi på samma Gud?*

Konflikten mellan Israel och Palestina är kanske det tydligaste exemplet på en situation som kristna tolkar på helt olika sätt, och där internationella politiker använder och spelar på religiösa känslor. Religion och makt står återigen i centrum. I denna konflikt spelar religiösa fundamentalister oavsett religion med i spelet och gör anspråk på att veta vad Gud vill och har lovat. *Tror vi på samma Gud?*

I Johannesevangeliet 14 säger Jesus att han går före för att "bereda plats" för dem som kommer efter. Lärjungen Tomas, som ofta ifrågasatte och tvivlade, frågar: "Herre, vi vet inte vart du går. Hur kan vi då känna vägen?" Filippos fyllde på med: "Visa oss Fadern, det är nog för oss." I korthet svarar Jesus: Så länge har jag varit tillsammans med er, och ändå känner ni mig inte? Den som har sett mig har sett Fadern och förstår vem Gud är.

Den som vill förstå vem Gud är måste naturligtvis brottas med tolkningen av vem Jesus är i den kontext han levde i. Fördjupa sig i hans utmanande budskap och agerande i relation till makten, religiösa ledare, fattiga, marginaliserade, barn och kvinnor. De problem och svårigheter han mötte är lika aktuella idag efter 2 000 år. Eller handlar det bara om att förkunna omvändelse till något som komma skall? Hinsides förklaringar om vad som kommer

FOTO: ELIN DELLÅS

efter döden, som ingen egentligen vet något om – att se livet bara som en väntplats för det kommande. Eller går det att kombinera de båda perspektiven? Är det kanske den kombinationen som egentligen är det evangelium Jesus förkunnar?

Vi ser idag stora värdeförskjutningar på global nivå: hot mot demokratin och begränsningar av medborgares delaktighet i samhällsbygget; yttrandefrihet som inskränks och korrupta ledare som avfärdar allt som "fake news" i syfte att behålla makten. Enorma ekonomiska intressen påverkar oss och våra politiker.

Vi glömmar ibland historien. Konventionen om mänskliga rättigheter, inspirerad av en kristen värdegrund – och som uppstod som en konsekvens av de två världskrigen – åsidosätts idag i stora delar av världen på grund av andra intressen.

Det är därför viktigt att ställa frågan om vilken värld vi vill leva i, och därmed vilka värden som ska ligga till grund. Det har gått 2 000 år sedan Jesus gav oss uppdraget att i hans efterföljd värna alla människors rätt och värde. Låt oss öppet och respektfullt samtala om vilken värld vi lever i och vilken Guds bild vi har och bekänner. Kom ihåg Tomas Tranströmers ord: "Skäms inte för att du är människa ... Du blir aldrig färdig, och det är som det skall."

Bo Forsberg, pastor och föreläsare, tidigare generalsekreterare för Diakonia

Samtala vidare tillsammans

- Hur kommer det sig att kristna kan uppfatta saker och situationer så olika? Hur tänker du om det? Egna erfarenheter?
- Fundera på vilken bild av Gud du har. Har den förändrats genom åren? Vad tror du ligger bakom det i så fall?
- Hur kan vi skapa respektfulla samtal om Gudsbilder? Vad krävs? Vad bör vi undvika?

FOTO: NORA ABAWI, SABEEL

”Jag förstod inte ett enda ord!”

ENLIGT TRADITIONEN I min kyrka är min familj en av Jerusalems ursprungliga kristna familjer. Vid den första pingsten var det tretton familjer som i sin helhet omvände sig och blev kristna. Sedan den dagen finns de kvar i Jerusalem, har levt väldigt nära den tomma graven och väntar på hans återkomst. Varje påskafton, dagen före påskdagen, medverkar de i en ceremoni i Uppståndelsekyrkan för att vittna för dem som har sört under långfredagen om att graven är tom och att Jesus har uppstått.

År 1948 tvingades många i min familj att fly. Förutom att förlora hem och egendomar skildes de från sina familjer, vänner och grannar. Min farmor, en varmt troende kristen, kände sig alltid förtvivlad när hon tänkte på att en del kyrkor runt om i världen firade staten Israels etablering. Hon kunde aldrig förstå hur kyrkor kunde fira den orättvisa som drabbade vårt folk.

Själv växte jag upp under den första intifadan, upproret under 1987, som i stora drag skedde med icke-våld. Intifadan formade min identitet. Jag såg de unga palestinierna som kastade sten som Davids motsvarighet idag, och de israeliska soldaterna med deras militära fordon och vapen som Goliat.

Även om jag under min barndom har bevittnat många otäcka våldshändelser ifrån armén, och har nära och kära som dödats av de israeliska soldaterna, så är det mina minnen från kristendomsundervisningen i skolan som smärtar mest. I Palestina är religiös undervisning obligatorisk. Kristna och muslimska elever separeras och får olika lärare.

Kristendomsläraryn i min klass var en amerikansk missionär. Hon var snäll och kärleksfull, men uppfattade som sin uppgift att

lära oss kristna palestinier att förstå och acceptera den sionistiska förståelsen av Bibeln: att Gud genom sitt löfte gett detta land till det judiska folket, att det judiska folket var Guds utvalda folk. Jag minns hur obekvämt det kändes när hon höll sina predikningar och citerade Bibeln.

Jag blev arg på henne och jag blev arg på Gud. Den bild av Gud som min lärare försökte förmedla till mig var annorlunda än den bild som jag hade fått förmedlad från min familj och från min kyrka. Den Jesus som jag hade lärt känna hemma var en Jesus som stödde de människor som befann sig i marginalen, en barmhärtighetens och rättvisans Gud, en befrielsens Gud.

Efter att ha slutfört min högre utbildning utomlands, kom jag tillbaka till Palestina och började arbeta. En dag var tidningarna i Palestina fyllda med nyheterna om en skandal: min egen kyrka, den grekisk ortodoxa kyrkan, hade i hemlighet varit delaktig i att sälja egendom i Gamla stan i Jerusalem till en judisk bosättningsorganisation.

Detta var tyvärr ingen engångsföreteelse. Även som barn hade jag varit medveten om att kyrkan återkommande sålde viktig egendom i Jerusalem och på andra platser i landet till bosättningsorganisationer för stora summor. Då var jag för ung för att göra något åt det. Nu var vi en grupp av unga kristna på min arbetsplats som gick samman för att protestera mot korruptionen i våra kyrkor. Tillsammans med ytterligare trettioåttio unga människor beslöt vi att handla. En demonstration planerades och en ny rörelse hade startat.

Men även om våra demonstrationer snart blev mycket populära bland den lokala befolkningen hade vi svårt att nå fram till prästerskapet. För att lyckas bättre beslutade vi att i våra demon-

strationer använda mer bibliskt språk, istället för politiskt och sekulärt. Till det behövdes citat från Bibeln, men ingen var direkt entusiastisk inför uppdraget att leta fram dem. Eftersom vi hade en viktig demonstration redan nästa dag hade vi ont om tid, och jag erbjöd mig som frivillig.

Jag skyndade mig hem, förberedde en stor kopp kaffe – men hittade ingen bibel. När jag väckte min mor föreslog hon att jag skulle titta i min avlidne morfars bibliotek. Problemet var att den bibeln visade sig vara skriven på engelska, gammal engelska.

Jag läste första sidan mer än tio gånger, utan att förstå något. Hur kom det sig egentligen att jag kallade mig kristen? Min kristna tro användes för att legitimera mitt folks lidande, kyrkan var korrupt – och jag förstod inte ett enda ord i Bibeln.

Plötsligt kom jag att tänka på en av mina vänner, en palestinsk kristen och baptist, som var känd för att dela ut biblar till judar och muslimer. Det var sent men jag ringde för att höra om han hade någon bibel på arabiska som jag kunde få. Det hade han.

Min vän rådde mig att börja med att läsa Nya testamentet, det fanns inget skäl att redan nu fördjupa mig i Gamla testamentet. När jag kom hem den kvällen började jag läsa Matteus evangelium och jag fylldes med blandade känslor allteftersom jag fortsatte att läsa.

Först en känsla av glädje. Bibeln var så enkel att läsa, och så meningsfull och relevant för min situation som palestinsk kristen. Ju mer jag läste desto mer kände jag att jag fylldes av den heliga Anden.

Samtidigt växte en känsla av ilska; i hela mitt liv hade jag gått till kristna skolor, ändå hade de aldrig lärt oss att läsa Bibeln. Varför hade kyrkan undanhållit den från oss och istället fyllt tiden

med meningslös undervisning? Jag blev så arg på kyrkan och vårt kristna utbildningssystem.

Sedan följde en stark känsla av medlidande; Jag kände medkänsla med alla som missförstod Guds befriande och kärleksfulla budskap. Hur kan någon ersätta Kristi fantastiska och universella budskap med trångsynt kristendomsförståelse?

Omar Haramy, direktor för Sabeels befrielse teologiska center i Jerusalem

Översättning av Marie Körner, Sabeels vänner i Sverige

FOTO: JSCHULZE

Att tolka Bibeln är att göra den relevant

VAD SKA MAN ha Bibeln till? Behöver vi läsa bibliska texter som skrevs för några tusen år sedan? Vad har dessa texter att säga oss idag och hur ska vi förhålla oss till dem? Är Bibeln efter så många århundraden fortfarande relevant i vår tid?

Teologen Gerhard Ebeling har sagt att kyrkohistorien borde beskrivas som bibelutläggningens historia. Framväxten av dogmer, synen på sakrament och visioner om Guds rike är egentligen resultat av bibelläsningar. Förändringar i teologiska uppfattningar har alltid motiverats med vad som står i Bibeln. Den teologiska reflektion som inte kan finna stöd i Bibeln hamnar snart på ett gungfly och förlorar sin trovärdighet.

Så har det varit i stora och små frågor. Kan en kristen vara soldat och bära vapen? Hur ska en kristen se på slaveri och rasism? Ger Bibeln stöd åt FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna? Kan feminister på 2000-talet hitta motiv för jämställdhet i uråldriga bibliska texter?

Bibeln ger inte alltid direkta och konkreta svar på frågor som dessa, men kristen livssyn och kristna värderingar har sina rötter i bibliska texter, och det är en teologisk uppgift att söka sig till dem när man vill hitta svaren. Detta är inte enbart en uppgift för teologiska proffs. Teologer har en viktig roll och kan med sina kunskaper ge stöd till dem som läser Bibeln för att få hjälp att leva. Teologer kan hjälpa oss att se fakta och inte bli godtyckliga i vår bibelläsning. Men vi kan alla ha en roll när det gäller att läsa och tolka vad som står i Bibeln.

En annan teolog, Gustaf Wingren, har påpekat att vi idag, när vi läser Paulusorden "... människan blir rättfärdig på grund av tro,

oberoende av laggärningar” (Rom 3:28), knappast i första hand tänker på den tidens lagkrav, som ju gäller omskärelse, måltidsföreskrifter och sabbatsregler. Inte heller tänker vi som Luther. De lagkrav han hade i åtanke då han bekämpade katolicismen var påvedörets avlatshandel som innebar att människor lovades evig salighet om de var redo att betala för det. Överhetens krav på lydnad och pengar kunde ge frälsning och befrielse från eviga straff.

På samma sätt tolkar alltså också vi texten utifrån vårt sammanhang, som är annorlunda /de som Paulus och Luther levde i. Vi ser kanske laggärningar som blind lydnad mot politiska auktoriteter eller att ha en övertro på den egna självtillräckligheten, en egoistisk livsstil där kraven kommer inifrån oss själva. Eller att vi sätter vår tillit till vapen och våld, och accepterar att den som har makt också har rätt att styra över våra liv. Laggärningar som ställer krav på oss med löfte om att i gengäld hjälpa oss till att bli lyckade och lyckliga människor.

Vi gör med andra ord – precis som Paulus och Luther – tolkningar av vad som är laggärningar. Så tolkar vi alltså i olika tider och olika sammanhang bibeltexter. Och det är som det ska vara. Detta är inte en modern uppfinning, som en del påstår. Om Bibeln är Guds ord, där Gud talar till människor, så måste den ju läsas och förstås på nytt i varje ny tid och på varje ny plats för att lära känna Guds vilja.

Avgörande för vår tolkning är att vi tar vår egen livssituation på allvar och låter den speglas i bibelns texter. Eller som man ibland säger i teologin: texten och kontexten hör ihop. Det innebär *för det första* att det är viktigt att förstå att bibeltexterna tillkommit i ett sammanhang – en kontext – som också speglas i texten. Nya testamentets texter har sin kontext – eller snarare sina kontexter –

under det första århundradet i vår tideräkning och utspelar sig till stor del i Palestina, där Jesus och hans lärjungar levde.

Palestina var på den tiden ockuperat och en införlivad del av det stora romerska riket. Kejsaren i Rom hade administratörer och soldater i landet för att se till att människor betalade skatter och att romerska lagar efterlevdes. Romarna höll det judiska folket i ett fast och tvingande grepp. Alla former av motstånd slogs ner med kraft. De politiska, kulturella och religiösa spänningarna var stora.

Det är i denna kontext som evangeliernas berättelser om Jesus ska tolkas när vi läser dem idag. På liknande sätt har andra bibeltexter i både Gamla och Nya testamentet sina kontexter som vi behöver veta något om för att kunna göra en meningsfull tolkning.

För det andra, och det är lika viktigt, måste texten speglas och konkretiseras i det sammanhang eller den kontext vi själva lever i. När Paulus skriver att vi inte blir fria av laggärningar, så behöver det läsas utifrån vår tids sökande efter ett meningsfullt och rättfärdigt liv. Ett liv med rättvisa för alla.

För den som lever i politiskt förtryck finns ingen viktigare frihetskamp än den som kan avlägsna förtrycket. Att leva i fattigdom är att leva ett liv där hela tillvaron påverkas av brist på mat, pengar, hem och annat sådant som är basalt för överlevnad. Det finns ingen frihet värd namnet om den inte också bidrar till att utrota fattigdomen.

Så hur kan vi då idag tolka Paulus ord om att laggärningar inte leder till ett rätt och gott liv, inte är vägen till rättfärdighet? Handlar det om att i tro hänge sig åt den kärlek och ömsinhet vars mål är alla människors rätt till ett gott och meningsfullt liv? Att bekämpa orättvisa strukturer, våga se och våga underordna sig orättfärdiga system som kränker vår nästa och kräver vår lydnad? Att i tillit till

varje människas unika värde våga stå upp mot dem som bygger sin makt på att utnyttja andras utsatthet och svaghet.

Vägen till frihet, menar Paulus, går genom tro och inte lydnad till dem som vill ha makt att bestämma över våra liv. De krav på lydnad och underkastelse som falskeligen ställs på oss måste avslöjas och förkastas. Till det behöver vi ett kritiskt tänkande som hjälper oss att se vilka vägval som leder till resignation och död istället för till frihet och liv.

Här ger oss befrielsesteologin en hjälp att kritiskt granska och reflektera över de makter som förhindrar oss att leva ett meningsfullt liv. Befrielsesteologin ger oss stöd i tolkningen av gamla bibliska texter till vår egen tid.

Lennart Molin, pastor och tidigare rektor för
Teologiska högskolan, Stockholm

Samtala vidare tillsammans

- Hur ser vår tids laggärningar ut? Vad vill de som ”har makt” ha från oss för att låta oss bli ”lyckliga och lyckade människor”? Vilka krav på lydnad och underkastelse behöver vi avslöja och förkasta?

- Vad kan det innebära att ta vår livssituation på allvar och låt den speglas i bibelns texter? Vilken relevans låter vi Bibeln ha i våra liv?

- Fundera över vilka vägval vi i Sverige står inför idag. Kan vi se vilket vägval som leder till frihet och liv? Hur kan det inspirera oss till handling och förändring?

Befrielsesteologins utgångspunkt

REDAN I INLEDNINGEN till sitt epokgörande verk, *Teología de la Liberación* (1971), beskriver befrielsesteologins nestor, den peruanske prästen Gustavo Gutiérrez, teologins uppgift som ”en kritisk reflektion över praxis i ljuset av Guds ord”. Denna kritiska reflektion grundar han på befrielsesteologins grundläggande insikter: den teologiska metoden (se–bedöma–handla) och att utgångspunkten måste vara den fattige och dennes situation. Grundläggande är också att den teologiska reflektionen måste utgå från praxis, det vill säga: hur människors tro gestaltar sig i en given situation. Det är första steget; den teologiska reflektionen är det andra, en reflektion som alltså ska vara kritisk.

Befrielsesteologin växte fram i Latinamerika från mitten av 1960-talet då katolska och protestantiska teologer från hela kontinenten började reflektera över hur teologin skulle möta de stora samhällsutmaningarna. År 1968 myntas begreppet befrielsesteologi första gången, av bland annat Rubem Alves från Brasilien och Gustavo Gutiérrez från Peru.

Gutiérrez som hade inbjudits att tala om det som var på modet just då, ”utvecklingsteologi”, beslöt att istället tala över ämnet ”befrielsesteologi”. För några bibliska referenser till den utvecklingsoptimism som präglade 1960-talet hade han inte funnit. Däremot, framhöll han, kan man se hur befrielsesteemat genomsyrar Bibeln, från dess första till dess sista bok. Och till skillnad från ”utveckling”, som står för något statiskt, ekonomiskt, är ”befrielse” något dynamiskt och livgivande.

Den befrielsesteologiska reflektionen som sedan sprider över världen når så småningom också det Heliga landet. Den palestini-

ske prästen Naim Ateek skriver i sitt bidrag i festskriften till Gutiérrez 80-årsdag att Gutiérrez har varit en viktig inspirationskälla för hans egen teologiska reflektion. Han kallar sitt bidrag "Befrielse teologin som ett test på autentisk religion" och slutar med att uttrycka sin tro på "den ende Guden, som vi tillber och som gläder sig över arbetet för rättvisa och strävan efter fred i landet som vi alla älskar [och inbegriper såväl kristna som judar och muslimer] så att vi kan leva som grannar och inte som fiender, utan respektera den mänsklighet som vi alla tagit emot från Gud".

Teologi är att tala om Gud. I inledningen till sin bok *Hablar de Dios desde el sufrimiento del inocente* (1986) skriver Gustavo Gutiérrez:

Hur kan man tala om en Gud vars mest framträdande drag är kärlek när verkligheten karakteriseras av fattigdom och förtryck? Hur skall man förkunna Livets Gud för människor som utsätts för en död i förtid, en orättfärdig död? Vilket språk skall man använda för att meddela dem som anses sakna människovärde att de är Guds döttrar och söner?

När boken kom i svensk översättning 1994 fick den titeln *Lidandet*, trots att en ordagrann översättning "Att tala om Gud utifrån den oskyldiges lidande" skulle sagt mycket mer om bokens innehåll.

Medan den tyske teologen J B Metz tidigare formulerat frågan: "Hur ska vi göra teologi *efter* Auschwitz?" går Gutiérrez ett steg längre. Han frågar: "Hur ska vi göra teologi medan dödandet i Ayacucho pågår? (Den region i de andinska bergen där det politiska våldet i Peru skördade flest offer under 1980- och 1990-talen.) Hans poäng är att teologi måste formuleras mitt under pågåen-

FOTO: HENRIK YDREBORG

de konflikt. Och han fortsätter: ”Hur skall vi förkunna Herrens uppståndelse där döden härskar, en död som speciellt drabbar barn, kvinnor, fattiga och indianer, de ’obetydliga’ medlemmarna av vårt samhälle.”

Boken är på ytan en bibelteologisk kommentar till Jobs bok, men handlar egentligen om grundläggande teman i befrielse-teologins reflektion. Gutiérrez söker utifrån Jobs bok svar på dess grundläggande frågor.

När de latinamerikanska katolska biskoparna möttes till sin andra biskopskonferens i Medellín 1968 var Gutiérrez en av experterna, och huvudförfattare till dokumenten om ”fred” (*Paz*) och ”kyrkans fattigdom” (*La pobreza de la Iglesia*). Han var också aktiv vid den tredje biskopskonferensen i Puebla 1979, som kanske är mest känd för formuleringen om ”det särskilda ställningstagandet för de fattiga” (*la opción preferencial por los pobres*).

Detta kan ses som ett tecken på att befrielse-teologernas reflektion accepterats av hierarkin. Redan i dokumentet om ”kyrkans fattigdom” i Medellín finns grunderna med, där sägs bland annat att kyrkan med biskoparna som förebilder ska leva solidariskt med de fattiga.

Det här kom att sätta djupa spår i kyrkan, inte minst fick det konsekvenser för bibeltolkningen. Det är inte svårt att se att de fattiga och fattigdom intar en central roll i Bibeln, och om vi läser med det perspektivet får texterna delvis en helt ny innebörd. När Gutiérrez till exempel talar om Martha, Maria och Lasaros i *Betania* (Joh 11–12, Luk 10), kommenterar han gärna att Betania betyder ”den fattiges hus” (*beit* – ”hus” och *aní* – ”fattig”). Och han visar också på fattigdomens tre ”representanter” i Gamla testamentet: änkan, den föräldralöse och främlingen. Där framstår

berättelsen om änkans son i Nain (Luk 7) som särskilt viktig, men också liknelsen om den rike mannen och Lasaros (Luk 16) där det är den rike som är anonym och den fattige som namnges. Några andra konkreta exempel som han ofta återkommer till är:

- **Kain och Abel** (1 Mos 4). ”Varför ser inte Gud till Kains offergåva?” ”Ja, om vi läser Bibeln i sin helhet finns bara en orsak: att Kain nämns först i berättelsen indikerar att han är äldst, och Abel yngst och därmed mer utsatt. Guds ställningstagande var avsett att upprätta ett rättvist förhållande.”

- **Babels torn** (1 Mos 11). Normalt läser vi den berättelsen som mänsklighetens förbannelse eftersom människorna nu inte längre kan förstå varandra. Men sett ur den fattiges perspektiv var det annorlunda. Härskaren i den tidens stormakt, Babel, kunde lättare kontrollera befolkningen om alla talade samma språk, men om människorna talade olika språk var det inte lika lätt att kontrollera undersåtarna. Så från de fattigas perspektiv blev berättelsen en välsignelse.

- **Tempelrensningen** (Matt 21 och Mark 21). Både Matteus och Markus nämner att Jesus ”välte omkull borden för dem som växlade pengar och stolarna för dem som sålde duvor”. Duvorna var de fattigas offergåva, vilket vi kan läsa om när Jesus bärs fram i templet (Luk 2:23). Den vrede som Jesus visar här handlar om en protest mot dem som skor sig på fattigdomen.

Olle Kristenson, präst och tidigare teologisk rådgivare på Sveriges Kristna Råd

Samtala vidare tillsammans

- Hur kan vi tänka om utvecklingsoptimism kontra befrielse i våra egna gemenskaper, Sverige och världen?
- Om utgångspunkten för hur vi talar om Gud är den fattige och dennes situation, vilka konsekvenser borde det då få för vårt sätt att tala och handla?
- Reflektera över de bibeltolkningar som kapitlet erbjuder. Är där något som talar till dig direkt? Kanske något som väcker en längtan eller vilja till förändring och handling?

Om palestinsk befrielsesteologi

PALESTINSK BEFRIELSETEOLOGI (PBT) är en praktisk teologi för Guds folk. Den är inte till enbart för seminarietränade teologer, utan kan praktiseras av varje kristen. Om du vill praktisera PBT behöver du förbinda dig att göra *tre saker*:

Det först steget: Vänd dig till Gud och låt dig fyllas av hans kärlek genom Jesus Kristus. Att älska Gud i Kristus betyder att se Jesus Kristus som vår befriare, vårt paradigm och vår modell för ett liv i kärlek och tro. Vi ser Jesus Kristus i sin mänsklighet när han levde i Palestina, när han gick på dess vägar och predikade att Gud råder över rättvisa och rättfärdighet här på jorden. Vi ser Jesus Kristus i hans mänsklighet, hans lidande och passion på korset – och vi ser vårt folks lidande i händerna på den israeliska styrningen.

Att älska Gud i Kristus med hela sitt hjärta och alla sina sinnen ger en insikt: man börjar se världen, inklusive Palestina, som Kristus ser den. Det är inte enbart en observation, det är ett fördjupat sätt att se saker och händelser. Det är likt en lins vi sätter på, nya speciella glas som hjälper oss att se vad som verkligen händer i Palestina.

Denna vår kärleksöverlåtelse, som får oss att se tydligt, hjälper oss att bli mer mottagliga för det lidande som våra bröder och systrar utsätts för av den israeliska maktstrukturen. Jesus sa att det finns människor som har ögon, men som ändå inte ser. Men kärleken gör oss hängivna och barmhärtiga. Den leder oss till tro, och tron får oss att arbeta för rättvisa och fred.

Palestinsk befrielsesteologi startar med den kärlek som Gud genom Kristus fyller våra hjärtan, sinnen och hela vår varelse.

Denna kärlek gör oss mottagliga för fattiga, kuvade, marginaliserade och förtryckta palestinska bröder och systrar, och för oss till handling för deras skull genom att verka för rättvisa och fred. *Detta är det första viktiga steget på vägen att praktisera PBT.*

Fyllda av Guds kärlek, i tro och överlåtelse, *tar vi det andra steget genom att analysera orättvisans och förtryckets kontext.* Analysen hjälper oss att studera bakgrunden. Det inkluderar historien, politiken och den sionistiska teologin, de orättvisa lagarna och den israeliska regeringens brott mot det palestinska folket. Det räknas också det palestinska ledarskapets misstag och den grymhet palestinska extremister utsatt oskyldiga israeler för. Eftersom orättvisan är rörlig och flytande, den förändras och fördjupas dagligen, behöver analysen regelbunden uppdatering. Här kan "Bönevågen" *The Wave of Prayer*, vara till stor hjälp. Genom den får vi del av de orättvisor som drabbar våra palestinska syskon.

De flesta stannar här, i analysen av kontexten. Många kristna här i landet och utomlands har redan annan tillhörighet och andra åtaganden. De har Kristi kärlek i sina hjärtan, men de vill inte bli involverade mer än så. De är inte beredda att engagera sig genom att också låta analysen forma en respons i det egna livet. Det är här som de flesta av våra kyrkoledare stannar.

Ändå är just det tredje steget så viktigt. Det medför både svar och ansvar. Vi behöver fråga oss: Vad behöver Gud från oss, eller vad frågar han oss om? Och vad är vårt icke-våldsliga svar? Vad kan bli vår strategi eller handlingsplan för att bekämpa det onda i den illegala ockupationen av Palestina och dess följder?

Eftersom bäst motstånd alltid görs i gemenskap behöver vi också fundera på hur vi kan samarbeta med andra för att verka

för förändrade strukturer – från makt och förtryck till rättvisa och befrielse. Strukturer som återställer människovärdet för både den förtryckte och för förtryckaren, så att alla befrias.

PBT är byggt på dessa tre enkla steg och kan praktiseras av alla gemenskaper i tro och kärlek. Det kräver övertygelse och åtagande (*commitment*), analyser av förtryckets kontext och slutligen en strategi som syftar till att stoppa ockupationen och nå befrielse av de förtryckta, i enlighet med den internationella lagstiftningens krav.

I PBT kommer den huvudsakliga inspirationen från Bibeln. Bibeln är både en viktig källa och en svår urkund på grund av missbruk. Den är ett viktigt verktyg, men eftersom bibeltext kan tolkas på så många olika sätt kan den också bli till ett hinder.

Som många av oss vet har kristna i olika tider använt bibelns texter för att rättfärdiga mycken ondska. Idag används den för att rättfärdiga Israels ockupation, etnisk rensning av det palestinska folket, konfiskering av palestinskt land och till att skildra Gud som en stam- eller sektgud, främlingsfientlig och exkluderande.

Det är därför viktigt att skapa ett kriterium som kan hjälpa oss att prova ut vad som är Guds ord och vad som inte är det, en hermeneutisk nyckel eller tolkningsnyckel. Det här är något jag också tar upp i många av mina böcker och artiklar. Skälet är att jag finner det högst angeläget att rädda Bibeln från missbruk, speciellt i vår tid då staten Israel använder den hebreiska bibeln (vårt Gamla testamente) som ett politiskt verktyg för sina anspråk på att inmuta hela Palestina som ett rättmätigt gudsärvt land enbart för judar.

Detta missbruk är något jag kritiserat under större delen av min tjänst i Sabeel, för att istället hjälpa läsare att upptäcka att

essensen av det bibliska budskapet är något helt annat. Den Gud Bibeln berättar om är kärleksfull och inkluderande, älskar alla människor utan åtskillnad, inte bara en del av mänskligheten – är en rättvisans, barmhärtighetens och kärlekens Gud.

Med Guds hjälp har jag fått lära mig att tillämpa ”Kristi tolkning” för att bättre förstå olika bibeltexter. Jag inser att det här finns ett subjektivt element, men det bygger på en objektiv teologisk bas som påbjuder oss att ständigt ställa oss frågan:

Är bibeltexten jag läser i linje med Kristi sinnelag och överensstämmer den med den kunskap, natur och karaktär hos Gud som har uppenbarats för oss i och genom Kristus? Eller annorlunda uttryckt: Står bibeltexten i harmoni med Guds kärlek till alla människor eller återger den en exklusiv Gud för några få människor idag?

Det här är en tolkningsnyckel som jag vill uppmuntra er alla att lära och använda när ni möter svåra eller förvirrande bibeltexter. Det är mot bakgrund av den som jag inte accepterar orden i fjärde och femte Mosebok där Gud befäller fördrivning och landets ursprungsbefolknings undergång. Sådan text är teologiskt fränstötande.

Jag upprepar detta: kärlekens Gud är tolkningsnyckeln. Det är den viktigaste nyckeln en kristen kan använda för att rädda Bibeln från missbruk. Kritisera det som inte består test med den nyckeln, lyft fram och betrakta det som harmoniserar med Guds kärlek genom Kristus.

Börja med din övertygelse om att kärlek och tro är förankrade i Kristus. Analysera kontexten av förtryck. Svara med en icke-vålds-

FOTO: JSCHULZE

lig strategi eller handlingsplan. Försäkra dig om att du har Kristus som tolkningsnyckel som kan hjälpa dig att förstå och tolka Bibeln. Må Gud välsigna oss när vi fortsätter lyfta fram det centrala hos Kristus som vår räddare och befriare. Amen.

Naim Ateek, palestinsk teolog, präst och en av grundarna av Sabeel
Översättning av Kenneth Kimming, Sabeels vänner i Sverige

Samtala vidare tillsammans

- Vad innebär det för oss att se världen som Kristus ser den? Här hemma? I världen?
- I texten anges tre steg i palestinsk befrielsesteologi. Hur är de perspektiven relevanta också i Sverige?
- Hur kan vi underlätta och hjälpa varandra att gå vidare också till steg 3?

Särdrag i palestinsk befrielsesteologi

- *Befrielsesteologi är kontextuell.* Den tar den palestinska kontexten och livssituationen på allvar och adresserar den direkt. Vad förväntar sig Gud att vi ska göra, och hur ska vi svara upp mot orättvisorna i området?
- *Det är en teologi som söker vägar till befrielse* för människor som förtrycks av staten Israel och av den olagliga ockupationen av palestinskt land. Målet är att befria både de förtryckta och förtryckarna. Därmed är den också till hjälp för andra sammanhang och andra förtryck i världen.
- Det är en gräsrotsteologi som växer ur den lokala församlingens tro, studier och reflektion över sin situation.
- *Det är en inkluderande teologi.* Den vägrar alla anspråk på en exkluderande Gud som avhumaniserar och kuvar människor – och förkunnar istället en inkluderande Gud som älskar alla människor utan åtskillnad. Den kräver att nationslagar överensstämmer med internationell rätt.
- *Det är en ekumenisk teologi* genom att inkludera kristna från alla slags kyrkor.
- *Det är en interreligiös teologi* som vill nå ut till samtliga trosrörelser. Gud är Skaparen och hans omsorger och kärlek omfattar alla människor.
- *Det är en humanistiskt orienterad teologi* som respekterar varje människas värdighet, särskilt de förtryckta, marginaliserade och missgynnade.
- *Det är en icke-våldslig teologi, engagerad i fredsbyggande.* Gud låter solen skina över rättfärdiga och orättfärdiga, över rik och fattig. Lärdomen är att älska sin fiende och

be för den som orsakar skada.

- *Det är en profetisk teologi* som uppmanar de troende att modigt stå upp för sanning inför makten.

- *Det är en kristologisk teologi* där Jesus Kristus både är modell och paradig för tron, där Kristus är vägvisaren och den avgörande tolkningsnyckel som kan hjälpa oss att förnimma det autentiska i Guds ord: att Gud i Jesus blev människa och levde bland människor för att visa på sin eviga kärlek till henne och till sin skapelse.

Hämtat från Naim Ateeks bok *A Palestinian Theology of Liberation: The Bible, Justice, and the Palestine-Israel Conflict* (2017).

ATT LYSSNA TILL BIBELNS TILLTAL I VÅR TID

Hur kan det som skrevs för så länge sedan bli ett nära och direkt tilltal till oss idag? Likt generationer före oss kan vi få vända oss till Bibeln för att låta våra liv speglas i dess texter, få hjälp att bättre förstå vad Gud vill med oss och världen.

Här följer bibelreflektioner som vill ge inspiration till samtal – och till handling. De är skrivna av enskilda personer, några i samarbete och en del är hämtade från Sabeel Jerusalem. Till sammans väcker de frågor och tankar kring hur vi kan leva ett liv i Jesu efterföljd – funderingar om ansvar, solidaritet, mänskliga rättigheter, mod, kärleksfull konfrontation, förlåtelse och försoning. De inbjuder oss att se världen med Jesu blick – och att i hans efterföljd verka för fred och rättvisa.

Ska jag ta hand om min bror?

BARA NÅGRA FÅ kapitel in i Bibeln dyker frågan upp: ”Skall jag ta hand om min bror?” (1 Mos 4:9) Frågeställningen återkommer gång på gång genom hela Bibeln: ”Vem är min nästa? Är det meningen att jag ska bry mig om henne också? Har inte jag nog med mitt?” En vanlig replik i svensk debatt är: ”Jag betalar ju skatt, riktigt rejält, egentligen alldeles för mycket. Det får vara bra med det. Det är väl inte mer än rimligt att samhället då tar hand om den som behöver hjälp.” *Inte ska väl jag – ta hand om min bror?*

Så mycket av svensk samhällsdebatt handlar om just detta. Ska jag bry mig? Var går gränsen för det jag har anledning att bekymra mig över? Vad har vi samhället till om inte för att hjälpa den

som behöver hjälp. Inte ska väl jag? Andra får väl ta hand om det som de ställt till med?

Jesu liknelse om den barmhärtige samariern (Luk 19:30–37) kan fungera som ram för ett samtal om just detta. Vi kan applicera liknelsen på olika situationer i vår samtid och besätta rollerna med egna exempel.

I centrum står frågan om barmhärtighet, och vem som är vår nästa. *Finns det gränser för vad jag har anledning att bry mig om?*

Två av liknelsens tre deltagare låtsas som om de inget ser eller hör, trots dramatiken i vägganten. Prästen och leviten har sitt att tänka på. För säkerhets skull går de över på andra sidan vägen. ”Inte ska någon annans blod komma på mina händer.” ”Ingen skit under mina naglar.” Och så går de vidare. Rädda? Samvetslösa? Ansvarslösa? Resurslösa? Förmodligen inte. Kanske rädda.

Så dyker samariern upp. Han som är av ett annat folk, från en annan del av världen och med ett annat språk. Uppenbarligen tänker han annorlunda och sätter sig över sin rädsla att också själv bli misshandlad. Han tycks ha både tid och råd. Även om säkert också han hade annat att göra. En man med civilkurage.

Jesus talar om honom som en man med medlidande. Som handlar barmhärtigt. Som gör mer än vad man kan förvänta sig, sträcker sig längre. Kanske tänker han: Nästa gång är det jag. Vem hjälper mig då?

Inom politiken sägs ofta att det ”det finns gränser för vad vi klarar av”. Att vi därför behöver tänka ”stramt”. Inte minst i debatten om flykting- och invandrarfrågan hör vi detta. Gränserna blir viktiga. Flyktingkrisen uppges skapa nödläge för Sverige. Som om vi inte har råd: Låt andra ta hand om problemet, medan vi låtsas att vi inget hör eller ser. Låt oss gå över till andra sidan vägen,

tillsammans med dem som heller inte anser sig ha ”råd” att stanna till och ta sig an den som behöver hjälp.

Liknelsen kan också tillämpas på klimat- och miljösituationen. Vem är den som ligger i diket, misshandlad, om inte vår planet – jorden. Just misshandlad. Utsatt för övergrepp och rånad. Ligger där utmärglad, på väg att dö. Så kommer de – två av tre – som inget tycks se eller höra. Upptagna av någon annan agenda, som satts i viktiga sammanträdesrum. Kanske politiska kompromisser. Ängsliga för opinioner. De som inte är villiga att byta riktning, som menar sig inte ha råd. Däremot ser de gärna att någon annan gör det. Själva är de inte beredda att ge upp något för någon annan – ”inga uppoffringar på min planhalva”. Inte villiga att tänka om.

På samma sätt skulle liknelsen kunna läsas som en utgångspunkt för ett samtal om de kristnas situation i Palestina. Hur många gånger som helst har jag hört dem uttrycka känslan av att vara osynliggjorda: ”Varför jagar ni så efter gamla utgrävningar från Jesu tid, istället för att stanna till och möta oss som är de ’levande stenarna’ i det Heliga landet?” Vi hör dem berätta om upplevelsen av att vara lämnade åt sitt eget öde. Att vara bortvalda i ett spel om lojaliteter.

Kanske var det inte ondsinta de var, prästen och leviten i liknelsen. De kanske bara helt enkelt inte fick till det. I boken Därför sörjer jorden ställer Peter Halldorf den svåra och viktiga frågan: ”Hur gör man när man vet vad som är rätt, men inte följer den inre rösten?” Jag skulle vilja tro att prästen och leviten i liknelsen funderade på den frågan när de väl gav sig tid. Som en typ av eftertanke. Då sanningen hann ifatt dem.

Claes-Göran Ydrefors, pastor i Ekumeniakyrkan

Samtala vidare tillsammans

- Hur tänker du kring påståendet att: ”det finns gränser för vad vi kan klara av”? Vad är vårt personliga ansvar? Och vad är det inte?
- Hur kan vi hjälpa varandra att likt samariern reagera när någon far illa? Dela gärna erfarenheter och konkreta tips.
- Hur gör vi när vi vet vad som är rätt, men inte följer vår inre röst? Vad händer med oss? Kan vi agera på något annat sätt?

Och vem är min nästa? – om teologi och mänskliga rättigheter

EN KLASSISK FRÅGESTÄLLNING för kristna är: ”Och vem är min nästa?” (Luk 10:29) Svaret har engagerat människor till att ta ansvar: agera i den lokala miljön, men också internationellt. Det kristna budskapet kallar oss att söka förstå vad det innebär att vara människa i dagens samhälle, och hur man i vardagen kan praktisera respekt för den mänskliga värdighet som involverar hela mänskligheten. Det handlar om en kyrka och en kristenhet som svarar på både bibelordet och situationen i världen.

Traditionellt har detta uttryckts med termer som ”barmhärtighet” och ”medlidande”. Idag används i allt högre grad uttryck som ”mänskliga rättigheter” och ”lika värde för alla”. Men ärendet är detsamma. Fortfarande finns ett oerhört lidande, en utsatthet och marginalisering av individer, på såväl lokal som internationell nivå. Det beror på krig och våld, men också på att människor utsätts av orättvis särbehandling på grund av ”ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt”, för att citera FN:s ”Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna”.

En första utgångspunkt här är att jag tänker kyrkan som en gemenskap i solidaritet, där en kritisk analys av orättvisa och förgörande strukturer är möjlig. Sådana kan hittas både i statsapparater, samhällen och kyrkor och de orsakar lidande, förstörelse, förtryck och död för människor, med brott mot mänskligheten som ett av de mest förödande uttrycken.

Samtidigt är just kyrkan en gemenskap som kan bearbeta och

aktivt motverka allt som förtrycker människor. Det kan argumenteras för att kärnan i det kristna budskapet är skyldigheten att skapa upprättelse åt människor som lider och har blivit kränkta, och att kyrkan som Kristi kropp är kallad att stå upp mot makt och maktmissbruk, förtryck och orättvisor, våld och lidande, diskriminering, stigmatisering och marginalisering.

En andra utgångspunkt är att jag tänker mänskliga rättigheter som en uppsättning internationella legala dokument (till exempel konventioner) grundade på principen om människans inneboende värdighet, och som erkänner alla människors rätt till frihet, rättvisa och icke-diskriminering. De är överenskomna av stater som en ram av rättigheter och friheter för individen, och inkluderar en vilja att realisera dessa och förbättra människors situation.

Rättigheterna anses vara universella, odelbara, ömsesidigt beroende och inbördes relaterade. Det handlar om samförstånd och om en miniminorm för att alla ska kunna leva ett liv i värdighet, men också som en dynamisk ram för att hantera situationer med aktuella kränkningar och ännu inte uppfyllda rättigheter.

En tredje utgångspunkt i min text är att visionen om Guds rike och visionen om mänskliga rättigheter är mycket lika i förhoppningar och mål. Båda syftar till att inkludera hela mänskligheten – lokalt och ut över hela världen – till ett gott liv med lika möjligheter och rättigheter för alla människor.

De beskriver både såväl den teologiska/ideologiska utgångspunkten som de slutliga mål som eftersträvas. De innehåller idéer om hur man analyserar aktuella situationer samtidigt som de är instrument för implementering. Och inte minst, de vill engagera de människor det handlar om – lärjungar och rättighetsbärare.

Att läsa bibeltext

I det här studiet ska vi fokusera på frågan: Och vem är då min granne? Låt mig först visa på ett av olika sätt att läsa en bibeltext. Därefter ska vi stanna upp vid liknelserna om det förlorade myntet, domaren och änkan, det förlorade fåret, det förlorade myntet och slutligen liknelsen om den barmhärtige samariern.

Så vitt vi vet skrev inte Jesus ned några texter, utan evangelier-na kom till i ett senare stadium. Visst gav han ett skriftligt svar angående äktenskapsbrott. Han "ritade på marken med fingret" – ett svar som uppenbarligen inte räckte till. Då de envisades med sin fråga sa han: "Den som är fri från synd skall kasta första stenen." Sedan ritade han på marken igen, vilket fick som följd att ingen av dem dömde den hotade och utsatta kvinnan (Joh 8:3–11). Inte ens den här texten i sanden känner vi till.

De som lyssnade till Jesus behövde memorera och komma ihåg. Kanske fanns en särskild teknik för detta memorerande, en teknik som är tydlig inte minst i en del av Lukasevangeliets liknelser. Det menar bland annat Kenneth Bailey, professor på Near East School of Theology i Beirut, som i sin bok *Poets & Peasant* (1976) presenterar en intressant metod för att undersöka Jesu liknelser utifrån just detta perspektiv. Med hjälp av den ska vi titta närmare på några av dessa liknelser.

Bailys utgångspunkt är att berättelserna följer ett särskilt mönster som gör det lättare att komma ihåg budskapet. Först kommer ett tydligt påstående, som sedan återkommer som sista utsaga i budskapet. Det kan vara parallellt uttryckt eller i form av en motsats, men gör att början och slutet på något sätt innehåller korresponderande detaljer. På liknande sätt kommer textens andra budskap från början av texten att motsvara det näst sista. Och

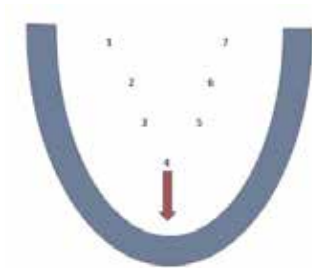
så fortsätter det genom texten, steg för steg.

Gör man så upptäcker man snart att ett påstående i textens mitt blir ensamt kvar. Kanske kan det vara så att oavsett om texten läses från början eller slutet så kommer själva poängen i mitten. I forskningssammanhang brukar sådana litterära strukturer kallas chiasm, eller varför inte som mina studenter brukade säga: en U-sväng. Så här kan strukturen se ut:

Var besvärlig för att få rätt

Liknelsen i Lukasevangeliet 18 inleds med att Jesus uppmanar lärjungarna att be och inte ge upp och avslutas med frågan om den kommande Människosonen kommer att finna tro bland människorna. Så kopplas nuet ihop med framtiden.

Jag är medveten om att det finns en debatt om vad som hör till själva liknelsen, vad fokus är och vilken Gudsbild som presenteras för läsaren. Lukas ramverk inbjuder lätt till tolkningen att det handlar om trosinspirerad bön till Gud. Jag har inga problem med det, men kommer att läsa hela texten om änkan och domaren som om exemplet innehåller ett budskap, och det särskilt mot bakgrund av änkorna som en sårbar och utsatt grupp.

Luk 18:1 Jesus: be och ge inte upp.	Luk 18:8 Människosonen: Skall han finna tro?
Domaren fruktar inte Gud, bryr sig inte om människor.	Han (Gud), skulle han låta dem vänta? Snart får de rätt.
Änkan kommer gång på gång – låt mig få rätt!	Guds utvalda ropar dag och natt – låt oss få vår rätt!
Domaren vill inte, fruktar inte Gud eller människor.	Herren: Hör den orättfärdige domaren:
Så besvärlig som änkan är ...	Hon pinar livet ur mig med sitt springande ...
Jag skall låta henne få ut vad hon har rätt till.	

Domaren i den lokala staden tycks vare sig frukta Gud eller bry sig om människor. Han som makthavare är inte beredd att ge änkan hennes rätt, och därmed kränker han en människas rätt. Mot detta hävdas att Gud kommer att ingripa med rättvisa och det kan inte vänta utan ska ske snart.

Änkan som rättighetsbärare vädjar om att få rättvisa. Om parallelliteten fungerar är hon relaterad till Guds utvalda. En person som gör anspråk på rätten är en del av en större grupp som dag och natt ropar efter rättvisa. Hon framträder som en individuell röst, men representerar samtidigt alla individer som blir kränkta. ”Ge inte upp, fortsatt att bry dig.”

Domaren vägrar, men änkan är besvärlig och ”pinar livet” ur honom med sin enträgenhet. Kanske just detta är en särskilt viktig del av texten. En påminnelse om att vara besvärlig, tjata på, göra

FOTO: JSCHULZE

allt för att rättvisa till slut ska skipas. Och då blir följden, precis som den här textens centrum: rättvisa kommer att beviljas. Det verkar som om Gud och domaren vid denna tidpunkt sammanfaller och i det ögonblicket kommer såväl änkan som de utvalda att få sin rätt.

Kanske handlar textens slutfråga inte enbart om tron som sådan, utan också om i vilken grad man varit besvärlig och tjatig i relation till kränkande auktoriteter och myndigheter, oavsett vilken form de tar. På vilkens sida står kyrkan? Kommer hon att vara trogen när hon ropar ut om rätt och rättvisa?

Vem är då min granne?

Orden i Matteusevangeliet 22:39: ”Du skall älska din nästa som dig själv”, framställs ofta som både sammanfattande etik och moralisk uppmaning. Uppgiften är ingalunda lätt. Vi lever alla i olika lokala sammanhang; vem är min nästa, min granne i alla dem? Själv bor jag mitt i Stockholm och tar varje dag en rejäl promenad i omgivningen. Här finns både de mycket väletablerade grannarna och de synnerligen utsatta och hemlösa.

Låt oss nu också försöka göra en struktur över liknelsen om det förlorade fåret, som återfinns i Lukasevangeliet 15:4–7, och pröva att läsa samtidigt från början och från slutet.

Luk 15:4 Om någon av er har hundra får och tappar bort <i>ett av dem</i> , lämnar han då inte de nittionio i öknen och går och	Luk 15:7 Jag säger er: på samma sätt blir det större glädje i himlen över en enda syndare som omvänder sig än över <i>nittionio</i> rättfärdiga som inte behöver omvända sig.
letar efter det <i>borttappade</i> tills han hittar det? Och när han <i>hittar</i> det	jag har <i>hittat</i> fåret som jag hade förlorat.
blir han glad och lägger det över axlarna.	Gläd er med mig,
Och när han kommer hem <i>samlar han sina vänner och grannar</i> och säger till dem:	

Det behövs ingen större fantasi för att se hur texten löper parallellt mot mitten. Det börjar med talen ett och nittionio, fortsätter med borttappat/förlorat och hittat för att sedan fokusera på glädje. Det är lätt att komma ihåg de olika stegen utan att behöva se en skriven text framför sig. Och så kommer mittentexten, något jag sällan eller aldrig hört uppmärksammas: ”samlar sina vänner och grannar.”

Sedan berättar Jesus ungefär samma liknelse en gång till. Men nu är inte huvudpersonen en manlig herde, utan en kvinna (Luk 15:8–10). Vi kan se att liknelsen fördelar texten på samma sätt som den förra – och inkluderar samma betoningar:

Eller om en kvinna har tio silvermynt och *tappar* bort ett av *dem*, tänder hon då inte en lampa och sopar hela huset och letar överallt tills hon *hittar* det? Och när hon har hittat det *samlar hon väninnor och grannkvinnor* och säger: *Gläd er* med mig, jag har *hittat* myntet som jag hade förlorat. På samma sätt, säger jag er, gläder sig Guds änglar över *en enda* syndare som omvänder sig.

Båda dessa texter utspelar sig i den lokala miljö åhöraren befinner sig i. Och bådas centrum utgörs av ”att samla vänner och grannar”. Skulle det vara poängen? Är det inte vanligtvis vad vi redan gör: umgås med vänner och berättar nyheter?

Låt oss fundera vidare. Alldeles innan i texten kritiserar fariséerna och de skrifflärda Jesus för att han ”umgås med syndare och äter med dem”. De två liknelserna är hans svar. Måltiden är ju i hög grad en samlande aktivitet och ett uttryck för gemenskap. Så när Jesus äter med tullindrivare och syndare (Luk 15:1–2) så får ”vänner och grannar” en vidare betydelse – det är de utsatta och i samhällets ögon marginaliserade och stigmatiserade. Det är dem herden och kvinnan samlar för att glädjas tillsammans med.

Är det så att Jesus här förändrar hela strukturen för måltidsgemenskap? Att denna självklara ordning blivit förtryckande och behövde omvandlas. Att åhörarnas uppfattningar, samhällsstrukturerna och kyrkans uppdrag behöver påverkas utifrån vilka som är ”vänner och grannkvinnor”.

Just förtryckande strukturer är ju något som Jesus också accentuerar i sitt tal i Nasarets synagoga:

Herrens ande är över mig, ty han har smort mig till att frambära ett glädjebud till de fattiga. Han har sänt mig att förkunna befrielse för de fångna och syn för de blinda, att ge de förtryckta frihet och förkunna ett nådens år från Herren (Luk 4:18–19).

Perspektivbyte

Låt oss också stanna upp vid liknelsen som kommit att kallas den barmhärtige samariern (Luk 10:20–37). Här återfinns uttrycken ”medlidande” och ”barmhärtighet”. Den misshandlade och utsatte fick hjälp, men först när den tredje personen kom, en samarier. Den traditionella tolkningen fokuserar på vikten av att visa barmhärtighet – väl så viktigt. Men mannen hade också behov av total upprättelse, att hans värdighet skulle återställas. Och samariern säger till värdshusvärden: ”Sköt om honom, och kostar det mer skall jag betala dig på återvägen.” Kosta vad det kosta ville, mannens värdighet skulle återupprättas.

Barmhärtighet och medlidande när människor i behov får hjälp ska på intet sätt förringas. Men samtidigt kan det vara viktigt att se hur rättighetsanspråket vidgar perspektivet. Den kränkta människan behöver inte bara barmhärtighet, utan också att få sin rätt och värdighet återupprättad.

Det kan också vara värt att benämna den vanliga betoningen i liknelsen, nämligen att hjälpen kom från en främling, någon som inte hörde till vare sig gemenskapen eller auktoriteterna. Gränser överskreds och därifrån kom hjälpen. Det kan innebära att korsa geografiska gränser, till exempel komma från Samarien, Fenikien eller de mörka hörnen av Gerasa.

Kanske kan det också handla om de som befinner sig utanför

lägret, att inkludera de mest diskriminerade, marginaliserade och stigmatiserade. I den svenska lokala situationen är det inte svårt att se vilka som har hamnat där. När Paulus talar om den nya människan skriver han: ”Då är ingen grek eller jude, omskuren eller oomskuren, barbar, skyt, slav eller fri” (Kol 3:11).

Gränsöverskridande kan ske på många olika sätt och innebär att prioriteringar behöver göras så väl lokalt som över hela världen: på de fattigaste, mest marginaliserade och mest utsatta (vilket ofta betyder kvinnor och barn). Genderperspektiv behöver betonas och fokus sättas på jämställdhet, inte minst för särskilt utsatta grupper av människor (hiv-sjuka, de som saknar ekonomiska resurser, de som diskrimineras på grund av etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, ålder etc.). I centrum står en gränsöverskridande opposition mot våld, krig, ockupation och orättvisa strukturer.

I ett dokument inför Kyrkornas världsråds nionde generalförsamling i Porto Alegre 2006 fastslogs:

Respekten för mänsklig värdighet och ett aktivt främjande av det allmänna bästa är absolut nödvändiga utifrån Jesu Kristi budskap, det vill säga: alla människor är skapade till Guds avbild och rättfärdiggjorda genom nåd. Mänskliga rättigheter ska därför framhåvas som en grundläggande del av praxis för att förhindra våld och för att skapa en rättvis fred (min översättning).

Jag läste för många år sedan en artikel av sydafrikanen Charles Villa-Vincencio om teologi och mänskliga rättigheter. En mening fastnade särskilt: ”Teologins uppgift är att hjälpa till att placera kampen för de mänskliga rättigheterna i centrum av debatten om

vad det innebär att vara mänsklig, och därför också i centrum för all social och politisk strävan” (min översättning).

Göran Gunner, pastor och lärare på Enskilda Högskolan Stockholm

Samtala vidare tillsammans

- Får ni utifrån det här bibelstudiet nya och fler idéer om vilka som är era grannar och vänner i er lokala miljö och privata situation? Hur kan vi ”samla dem för att glädjas tillsammans”?

- Hur kan vi enskilt och tillsammans vara ”besvärliga” för att bidra till att andra människor får sin rätt tillgodosedd, i Sverige och i världen?

- Hur skulle världen kunna se ut om kampen för de mänskliga rättigheterna placerades i centrum av vår samtidsdebatt? Vilka konsekvenser skulle det få i Sverige och ut över hela världen? Måla den visionen för varandra!

FOTO: ELIN DELLÅS

De har byggt muren på mitt hjärta

ANTOINETTE KNIESEVICH ÄR 85 år och engagerad i alltifrån äldreomsorg och sin lokala kyrka till familjeplanering och fredsarbete. Hon bor bredvid flyktinglägret Aida och brukade ha utsikt över familjens och grannars olivlundar. Nu ligger huset precis vid den åtta meter höga separationsmuren som skär igenom norra kanten av Betlehem. Vi pratar om livet bredvid muren, erfarenheterna av första och andra intifadan (upproret) och förutsättningar för fred.

Som så många andra konversationer med familjer i Betlehem börjar det med att vi pratar om familjens mark. Antoinettes familj äger totalt två hektar odlingsmark som de inte längre har tillgång till, en del av den ligger precis på andra sidan muren. Efter att under tio år inte ha fått möjlighet att besöka marken fick hennes bror med fru äntligen tillåtelse att komma dit. Alla oliverna på träden var borta. Tidigare brukade familjen göra olivolja till att sälja, nu måste de själva köpa, berättar Antoinette.

– Att ta hand om marken är grundläggande i vår kultur. Generationerna innan har skött den, och nu ska vi förvalta den för nya generationer att kunna bygga och leva på. Det är viktigt för att kunna vara nära varandra som familj.

Delen av muren som går igenom norra Betlehem ligger 2,5 kilometer innanför Gröna linjen, en stilleståndslinje från 1949 som fungerade som gräns fram till 1967 då Israel ockuperade Gaza, Västbanken och Östra Jerusalem. Vid Antoinettes hus gör muren en omväg för att täcka in Rakels grav, en helig plats för judar och en historiskt och religiöst viktig plats för både kristna och muslimer. Detta har inneburit att en större del av staden har skurits av

än vad murens ursprungliga rutt hade krävt, och hennes kvarter som tidigare var livligt och eftertraktat är nu närmast öde.

Jag frågar henne om hur det kändes att se muren byggas.

– De har byggt muren på mitt hjärta. Man känner sig trött. Vi är i ett fängelse, vi kan inte röra oss fritt. Men vad ska vi göra, det är bortom vår kontroll.

Trots år av engagemang bakom sig har hon hopp. Tidigare har hon bland annat varit med och arrangerat möten mellan palestinska och israeliska kvinnor, och hon tror på kvinnornas roll i fredsarbetet.

– Som kvinnor kan vi förändra saker. Män har bara ett fokus: att visa sig starka. Kvinnor oroar sig för sina barn. Det gör israeliska kvinnor också. Inget gott kommer av våldet.

Hon har stor erfarenhet av våldet i konfliktens spår, framför allt från andra intifadan (2000–2005). Aida flyktingläger var väldigt utsatt och ofta kunde Antoinette inte komma hem för att militär blockerade vägen. Hon brukade gå fram till soldaterna och fråga om hon fick gå förbi, ibland fick hon det och ibland sköt de skarpa skott mot henne.

Första intifadan minns hon däremot med värme och hon säger att den förde samman palestinerna, oavsett religionstillhörighet. Hon har sett hur Israel på senare år har försökt måla upp konflikten mellan Israel och Palestina som en konflikt mellan väst, bestående av kristna och judar, och öst, bestående av muslimer, men menar att det inte stämmer.

– Det finns ingen konflikt mellan muslimer och kristna här. Israel försöker säga att det gör det, men så är det inte. Den första intifadan förde oss samman. Vi lärde känna varandra bättre, som palestinier. Vi känner för varandra. Vårt problem är ockupationen.

Hon tror på fred, men för att den ska vara möjlig, framhåller hon, behöver det skipas rättvisa för det palestinska folket, och muren rivas.

Elin Dellås, ekumenisk följeslagare nov 2018 – jan 2019

Glasögon av *sumud*

”RELIGION ÄR INTE AVGÖRANDE. Sumud förenar oss över religionsgränserna.” Ungefär så uttryckte sig en av de intervjuade när jag under en tid försökte djupdyka kring begreppet. Sumud visade sig vara kittet för det palestinska folket, oavsett plats, familj eller trostillhörighet.

”Sumud” handlar om uthållighet och ståndaktighet under en ockupation som pågått under decennier. Från början har uttrycket en stark koppling till olivträdet. Ett träd som kan bli tusen år och mer, ger skörd att leva av och är en symbol för fred. Med tiden har begreppet utvecklats till att omfatta det mesta som bidrar till möjligheten att vara kvar i landet.

Helt frikopplat från religion är ordet ändå inte. Det visar sig att sumud kan stärkas genom tron och genom Guds ord. Den gyllene regeln säger: ”Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem.” (Matt 7:12) Aposteln Paulus skrev: ”Er kärlek skall vara uppriktig. Avsky det onda, håll fast vid det goda. Visa varandra tillgivenhet och broderlig kärlek, överträffa varandra i ömsesidig aktning” (Rom 12:9–10).

Bibelordet stärker uthålligheten i strävan mot fred och rättvisa. En fred mellan folken kan inte ske utan rättvisa. När rättvisa uppstår växer försoning fram. På så sätt får sumud ytterligare en dimension och ett bredare fundament för att skapa ståndaktighet under ockupationen.

När vi läser evangelierna ur ett geopolitiskt perspektiv, där området för Jesus födelse, död och uppståndelse har en lång historia av att vara under ockupation, blir det tydligt att folket på plats på något sätt har en nedärvd förmåga till uthållighet under ockupation.

När Gud stiger ner till jorden och blir människa i Jesus Kristus så gör han det i knutpunkten mellan tre världsdelar. Platsen är historisk av flera skäl. Hit kom det judiska folket efter flykten från Egypten, och geografiskt har området varit en viktig plats för otaliga handelstransaktioner och mänskliga möten. Kan vi se landet som en av Gud genomtänkt geografisk plats för sin inkarnation då området redan befolkades av hans folk? Och som genom sin geografiska belägenhet kunde fortsätta att vara ett centrum för Guds strålgång i världen?

Här är i alla fall platsen där den första kristna kyrkan växte fram och där de första kristna sökte hitta vägar för att leva och praktisera Guds ord efter Jesus död och uppståndelse. Här har kristna fram till idag ståndaktigt burit fram evangeliet genom mer än 2 000 år, oavsett vilken ockupant som för tillfället haft landet under besittning. Även om ordet sumud inte blev ett uttryck för uthållighet och ståndaktighet förrän under kanske sent 1950-tal så har förmågan att stå ut under olika ockupanter övats upp genom århundraden, ja till och med årtusenden.

Vad skulle Jesus ha gjort idag? När vi läser evangeliet kan vi se att Jesus gång på gång vänder på maktordningar. Han är självklart fullt medveten om att landområdet där han rör sig är under ockupation. När vi läser texterna behöver vi därför förstå något av den kontexten. Mitt eget favoritställe hämtar jag från Jesu bergspredikan. I Matteusevangeliet 5:38–48 ger Jesus konkreta exempel på hur den som är förtryckt och i underläge kan göra motstånd mot både hierarkiskt orättfärdiga ordningar bland det egna folket och i förhållande till ockupationsmakten.

Här finns exemplet om att vända andra kinden till, ett bibelord som ofta missbrukats genom den kristna historien, men som på

Jesu tid handlade om att tvinga maktmissbrukaren att se offret i ögonen och behandla denne som en jämlike. Här finns exemplet när Jesus uppmanar den som är fattig och skuldsatt att inte bara betala skulden med sin skjorta, utan även ge indrivaren sin mantel, det enda plagg som kunde värma under kalla nätter. På detta sätt avslöjas ett orättfärdigt system, skammen faller på indrivaren. 5 Mos 24:10–13 visar på tydliga regler för att skydda den som är fattig. Till sist kommer exemplet om hur den förtryckte får ta tillbaka initiativet efter att ha tvingats bära en romerska soldats packning en påbjuden sträcka.

Jesus väljer att avslöja maktordningar som profiterar på människors utsatthet. Han konfronterar makteliten genom att uppmanar den utsatte till att kräva jämlikhet, respekt och anständighet. Dessutom säger han: ”älska era fiender och be för dem som förföljer er” (Matt 5:44). En slags kärleksfull konfrontation. Vill du fördjupa dig i Jesus väg att skapa nya ordningar så läs gärna Walter Wink och hans fenomenala bok *The Powers That Be* (1998).

Jag kan inte se annat än att Jesus gav utmärkta verktyg för att leva sumud. Ockupationen av det romerska imperiet var en realitet och något som invånarna i området var tvungna att förhålla sig till, liksom de hierarkiska ordningar som fanns bland det egna folket. Från då till nu har det funnits en uppmanan från Jesus att följa honom i hans fotspår uthålligt och ståndaktigt. Sumud må vara relativt nytt som begrepp men det ligger djupt nedärvt i det palestinska folkets själ, och det går att spåra dess uppkomst genom historien.

När jag i skrivande stund tar en paus så smakar jag på olivoljan jag precis fått från min palestinska vän där jag bor. Den är hitskickad av hennes mamma hemma i Jenin. Smakar olivolja fred?

Jag tror det. Jag doppar lite bröd i oljan och strör på lite zatar, också den från Jenin, och låter mig uppfyllas av tanken på att konungarnas konung lovat att vara med oss alla dagar till tidens slut (Matt 28:20). Till dess får vi fortsätta be om gudsrikets utbredande, om fred mellan folken och upprättelse för alla som lider.

Att läsa evangeliet, utifrån den kontext Jesus levde i, med sumud som glasögon, kan bli en hjälp för att undvika en normalisering av den ockupation av Palestina som pågår idag. Aposteln Paulus uppmuntrade i sin tid de kristna att inte fastna i lidandet utan att istället utveckla hopp. Han skriver: ”... vi är stolta över våra lidanden, eftersom vi vet att lidandet skapar uthållighet, uthålligheten fasthet och fastheten hopp” (Rom 5:3–4).

Så kan också i vår tid, ur förtvivlan och vanmakt, skapas mening och uppmuntran till envist motstånd efter principen om en kärleksfull konfrontation. Det finns hos det palestinska folket en fortsatt strävan efter upprättelse och ett erkännande av rätten till liv i det Heliga landet. Genom Guds nåd finns det kraft att hämta i Guds ord.

Angela Collin, präst i Örebro

Samtala vidare tillsammans

- Hur kan bibelns texter stärka också vår uthållighet i vår strävan efter fred och rättvisa? Lyft fram några texter som är viktiga för er.

- Hur skulle vi kunna ta tillbaka initiativet och vända på mak-tordningar på lokal nivå genom att använda de verktyg för att leva sumud som Jesus visar på? Lyft gärna fram någon aktuell konkret situation som ni kan fundera vidare kring.

- Hur kan vi bidra till att uthålligt och ståndaktigt sträva efter rättvisa för alla människor, folk och länder? Hur stöttar vi ståndaktigt dem som lider av orättvisor?

Res dig upp!

TALITHA KUMI! ("Lilla flicka, res dig upp!"), säger Jesus. Uppmaningen verkar först skrattretande: Hur kan en död flicka resa sig upp? Och ändå, med Jesus är det omöjliga möjligt; livet besegrar döden.

I den här texten berättar evangelisten Markus om två under: Jairos dotter som tillfrisknar efter att ha varit dödligt sjuk och ett helande av en kvinna som under lång tid lidit svårt av blödningar. Hos Markus text är de två undren sammanvävda. Jairos, en ledare i synagogan, och kvinnan vänder sig båda till Jesus i sitt desperata sökande efter helande och befrielse. I båda fallen blir de sedda, lyssnade till och får svar av Jesus.

Temat i denna text har inspirerat oss i Sabeel – anställda och vänner – att på allvar fråga oss vad dessa berättelserna kan få betyda idag, för våra liv och i vårt sammanhang. År 2009 samlades palestinska kristna för att skriva Kairos-dokumentet, för att vittna om orättvisor på grund av ockupationen, högt och djärvt. Nu [2018] när nästan ytterligare tio år gått tänker vi att tiden har kommit för att gå från ord till handling. När vi nu delar de anmärkningsvärda teman som vi funnit i Mark 5:21–43 ber vi dig att också att reflektera över vad berättelserna väcker hos dig, och på vilket sätt du känner dig uppmanad att resa dig upp i ditt eget sammanhang.

När vi läser texten i den palestinska kontexten är det lätt att känna empati med kvinnan med blödningar och hennes många år av lidande, och att förstå smärtan Jairos måste ha känt när han nås av budskapet om hans datters död. Vi tvingades att lämna vårt hemland 1948 under *Nakba* (den stora katastrofen) – vilket

resulterade i att två tredjedelar av den palestinska befolkningen blev flyktingar och spreds över regionen och i världen. Efter kriget 1967 hamnade palestinier som levde på Västbanken, tillsammans med dem i östra Jerusalem och på Gazaremsan, under israelisk ockupation. Som för kvinnan med blödningarna, har vårt lidande fortsatt: byggandet av bosättningar, den separerande muren, det illegala fängslandet av barn, tvångsförflyttningar av hela samhällen och restriktiva bestämmelser som separerar familjer.

Det finns dagar då det känns som om situationen i Palestina, och för oss palestinier, är lika hopplös och sorglig som nyheten om Jairos dotters död. Sedan 1967 har ytterst lite ändrats för oss. När palestiniers rättigheter fortsätter att ignoreras både av Israel och av det internationella samfundet, är det lätt att känna att vårt hopp om en rättvis fred är dött. Bland bibelstudiedeltagare och anställda har vi delat hur vi just därför också ibland känner oss arga på Gud. Vår klagan – vår vrede – är ett rop till Gud och vår vidare gemenskap om att agera för rättvisa, fred och försoning.

Eloi, Eloi, lema sabachtani? – ”Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?” (Mark 15:34)

Utmaningen i att agera

Vi palestinier har reagerat på olika sätt mot orättvisorna. I sfären av frivilligorganisationer och akademier har vi ibland blivit så fixerade vid våra egna event, projekt och aktiviteter att det har varit svårt att stanna upp och notera vad annat som händer omkring oss – och riskerar så att missa värdefulla möjligheter eftersom de inte tycks passa in på det sätt vi arbetar.

När Jesus frågar: ”Vem rörde vid mig?” blir lärjungarna förvirrade. Hur kan han fråga om det i den trängsel av människor som

omger honom på alla sidor? Bara den som har besökt Gamla stan i Jerusalem en bråd dag, när skaror trängs med varandra på sin väg mot Al-Aqsa-moskén, kan ha en känsla av vad som pågår i denna scen.

Vi kan föreställa oss att lärjungarna vill gå genom folkmassan så fort som möjligt, på väg mot en annan plats. Trots det tar Jesus tid på sig att ställa sin fråga och att intressera sig för kvinnan med blödningar. Det är lätt att bli som lärjungarna, så fångade av det dagliga oväsendet och kaoset att vi missar att upptäcka människan i marginalen, hon som ropar efter befrielse.

Efter att ha uthärdat långt och pågående lidande under ockupation, upplever en del palestinier situationen så hopplös att de inte längre har energi att agera över huvud taget. Likt människorna som kom med budet till Jairos: ”Din dotter är död. Du ska inte besvåra Mästaren längre.” Varför fortsätta använda tid och energi för att aktivt utmana ockupationen, när det verkar som om inget kan ändras. Det händer till och med att det skrattas åt försöken med ickevålds-motstånd. Kanske verkar de lika meningslösa som när Jesus ville bota en flicka som redan dött.

Effata! – Öppna dig! (Mark 7:34)

Befrielse

Kärnan i den här texten handlar om helande. Vi kan se tre dimensioner av helande: hopp, handling och befrielse – mitt i det dagliga livet.

Hopp har en viktig roll i berättelsen. Efter att ha besökt läkare i tolv år utan framgång har kvinnan ändå inte helt gett upp hoppet om att finna ett botemedel för sin sjukdom. Och till Jairos, som just fått veta att dottern dött, säger Jesus: ”Var inte rädd, tro

bara”. Uppmaningen att tro är utmanande, men den är viktig för att uthålligt orka fortsätta söka befrielse. Jesus ord uppmanar oss att tro att det som verkar skrattretande, verkligen är möjligt.

Kanske tycks det enfaldigt av oss att hoppas på att vi, genom att samarbeta med andra organisationer i Palestina och med våra internationella vänner, kan stoppa ockupationen. Trots det, med Guds nåd, här är vi och proklamerar att där allt verkar dött, ser vi endast slummer. Vi vill helhjärtat stå fast i vårt hopp!

I berättelsen är hoppet parat med handling. Både Jairos och kvinnan närmar sig Jesus aktivt. Av kärlek till sin dotter lämnar Jairos sitt hem för att söka hjälp hos Jesus. Kvinnan med blödningsar tar mod till sig och sträcker sig fram för att röra vid hans mantel. Markus berättar att Jesus i samma ögonblick känner kraft gå ut från sig, och att kvinnan omedelbart botas, befrias från sitt lidande. Och Jesus säger till henne: ”Min dotter, din tro har hjälpt dig.” Kvinnan är inte en passiv mottagare av helande, snarare en aktiv deltagare i sin egen befrielse.

Så utmanar oss dessa berättelser att fortsätta agera för att människor i vårt land ska få frihet, både palestinier och israeler. Vi tror att det är möjligt att situationen i Palestina kan förändras. Genom *Kumi Now*-initiativet tar vi nu, likt kvinnan i Markus text, ett första steg på handlandets väg, baserat på vår tro att det omöjliga kan göras möjligt.

Slutligen, undren i dessa berättelser sker i vanliga vardagsögonblick. Kvinnan befinner sig mitt i en kaotisk folkmassa när hon rör vid en mantel. Och när Jesus vänder sig till den lilla flickan och säger: *Talitha kumi!* (”Res dig upp”), är det arameiska han använder, det vardagsspråk Jesus och folket talade,

mirakulöst av det vardagliga.

Detta uppmuntrar oss till att förvänta oss under. Att få bevittna Jesus makt när han bryter in i vardagsögonblicken av våra liv. Få höra Jesus med auktoritet säga ”Res dig upp” i våra sammanhang – för att vi likt kvinnan med blödningar ska befrias från lidande och likt Jairos dotter vakna upp ur vår sömn.

Efter att under en lång tid vittnat om vår situation och hävdat att orättvisan har tagit plats i vårt land, så säger vi att Nu är tiden inne för att handla. Det är därför vi nu lanserar *Kumi Now*-initiativet – ett upprop om att vi tillsammans ska resa oss upp och handla för befrielse.

Kumi Now – Res dig upp! Nu!

Naim Ateek, palestinsk teolog, präst och en av grundarna av Sabeel
Översättning av Marie Körner, Sabeels vänner i Sverige

Samtala vidare tillsammans

- Vad väcker de här bibelberättelserna hos dig? Är det något i dem som uppmanar dig att ”resa dig upp” i ditt eget sammanhang?
- Hur kan vi uppmuntra varandra att handla och stärka vårt mod att faktiskt agera mot orättvisor på hemmaplan, men också i resten av världen? Svårigheter? Möjligheter?
- Hur kan vi hjälpa varandra att våga förvänta oss under; tro att Jesus vill bryta in i vår vardag, också i de situationer där allt ”verkar dött”? Berätta gärna om egna erfarenheter av detta.

Vad skulle Jesus ha gjort?

VAD TROR DU Jesus skulle ha gjort eller sagt idag vid ett möte i en vägspärr/landsgräns – eller i en situation där du kan känna dig ifrågasatt och utsatt? I Matteusevangeliet 9:9–13 möter Jesus – och kallar – tullindrivaren Matteus mitt i hans jobb vid tullhuset, en av de mest motbjudande mötesplatserna i landet vid den tiden. En plats där förtryckare och förtryckta, de starka och svaga möts, där makten och maktlösheten blev särskilt synlig. Där fanns de som köpte sig fördelar och tjänster av romarna och levde i maktens sus och dus. Dit kom de som ovilligt och under hot var tvungna att betala sin skatt och underkasta sig ockupationsmakten för att kunna forts

ner och fiendskap, less på ensamhet och brist på gemenskap med sitt folk. Jesus såg hans längtan tillbaka till ett ärligt liv i sanning och värdighet! Matteus hade hållit fast ett hopp om att det en dag skulle ske en förändring i hans liv ...

Mitt där i kaoset och grälen om skatterna i tullhuset, som var hans verklighet, kallade Jesus Matteus och tog hans längtan efter ett annat liv på allvar! Hans längtan efter ett liv med nya friska relationer med människor omkring sig. Relationer med öppenhet, sanning och uppriktighet. Att kunna se in i sina medmänniskors ögon igen – utan skam! Hans dröm om förlåtelse och försoning! Det hela slutade med en måltid som det ofta gör i Mellanöstern. Även idag runt ett runt bord ...

Hos Matteus slöt också många andra tullindrivare och syndare upp, för att få veta mer om vad som hänt. Kanske var Matteus tidigare kollega i tullen, Sackaios (Luk 19:1–10), en av dem. Samlingen ledde till sura kommentarer från människorna runt omkring, inte minst från fariséerna. När Jesus hörde det svarade han: "... jag har inte kommit att kalla rättfärdiga, utan syndare."

För Jesus kommer "barmhärtigheten" först! Jesus som just inlett sin tjänst att förkunna Guds rike börjar med att kalla en tullindrivare, och markerar därigenom en helt annan värdeskala än den officiella. Han utmanar den religiösa självtillräckligheten och hierarkin och delar sin ovillkorliga kärlek och barmhärtighet med alla.

Kanske skulle vi kunna översätta den här situationen till att handla om dagens vägspärrar (*checkpoints*) i Qalandia eller Gilo, eller vid de murar som idag byggs för att utestänga och kontrollera människor på många platser i vår värld. Hur skulle Jesus reagera när unga soldater i ockupationens tjänst förnekar och förhindrar

FOTO: JSCHULZE

en far med ett sjukt barn att passera till sjukhus i Jerusalem, eller en gammal man som vill gå och be vid al Aqsa-moskén en fredag i Ramadan?

Skulle Jesus, som i templet välte borden i protest (Matt 21:12–13), likt konstnären Banksy välla och vända rollerna? I Banksys bild är det en flicka som kontrollerar en soldat och inte tvärtom (se till exempel www.gettyimages.fr/photos/banksy-palestine). Skulle Jesus uppmana till respekt och värdighet för alla? Det tror jag absolut! Kanske skulle han också överraska oss. Kanhända skulle han likt mötet med Matteus se genom alla roller av självför-svar, möta människornas blick, höra just deras frågor och säga: ”Var inte rädd. Följ mig!”

Kjell Jonasson, präst och tidigare Mellanösternsekreterare i Svenska kyrkan

Samtala vidare tillsammans

- Vad skulle devisen ”barmhärtighet först” kunna få för konsekvenser i de situationer du ser omkring dig, nära och långt borta? Lyft upp någon aktuell omständighet att utgå ifrån.

- Vad tror du Jesus faktiskt skulle göra vid en av dessa checkpoints om han kom dit idag?

- Hur kan vi öva oss på att se de människor vi möter i vår vardag? Några tips?

Vänta inte på fred

Vänta inte på fred – bygg den!

Matt 5:9

Hela tiden. När du varsamt sätter spaden i marken, när du hälsar på en okänd på gatan, när du ifrågasätter ett rasistiskt uttalande. I ditt engagemang i civila eller politiska sammanhang och i bidrag till organisationer som verkar för fred. Fred är något som vi aktivt strävar efter; det är innebörden i uttrycket ”att hålla fred”.

Börja i det lilla, alltid i det lilla, för det är det som formar dig. Glöm aldrig att fred är något som vi gör – var en som verkar för fred, en *peacemaker*.

Det är lätt att tänka att konflikter resulterar i brutna relationer. Varför inte tänka tvärtom? Att konflikter kan vara början till relationer som leder till djup vänskap, just genom arbetet med att försöka förstå och att utmana sin egen intolerans. Har du varit med om en osämja, eller ovilja, som så småningom, och inte utan medvetet arbete, resulterat i en djupare relation? En relation som rymmer en särskild glädje. Det har jag, och jag tror de flesta bär på sådana erfarenheter.

Fred är en process, aldrig ett tillstånd. Därför behöver även den minsta fredliga zon vårdas och värnas. Det gäller i kontakten med dem som står oss närmast, men det gäller också de stora sammanhangen där vi inte längre ser att folkviljan eller världssamhällets resolutioner råder. Det är alltmera penningen som styr, och rädslan.

Var inte rädd!

1 Joh 4:18

Men vem är jag att säga så? Det är mycket som skrämmer: den minskande jämlikheten i etablerade demokratier, den politiska polariseringen och populismen, rovdriften på både människor och natur. Att det ytterst är rädsla som driver girigheten uppfattar vi sällan direkt.

Vi måste få syn på rädslans mekanismer för att kunna sätta motvärn. Kanske är det därför som vi inte uppmanas att "Ha tillit!" En sådan uppmaning vore utan verkan, kanske till och med cynisk. Vi måste genomskåda vår egen rädsla och förstå "den stora rädslan". Den som inte bara gör att enskilda forskansar sig i sin egen grupp med sina egna förråd, utan som också får nationer att

FOTO: JSCHULZE

stänga gränser.

Jag är inte säker på att motsatsen till kärlek är hat; det kan vara rädsla. Jag hade länge ett vykort med texten "Var inte rädd" uppsatt på insidan av en dörr. Rana, som har föräldrar uppvuxna i Gaza, fick syn på orden och frågade mig vad de betyder. Jag tänkte noga efter. Jag ville inte att orden skulle falla platt, eller skrämma henne. Jag sa att många människor är rädda inuti, fast det inte syns. Och att om man är rädd så blir man misstänksam och tar lätt till våld. Detta hände strax innan hennes morfar dog av granatsplitter.

Börja i det lilla! En liten handling är en del i helheten; del av ett nät av aktioner som faktiskt kan ge förändring. Som Jean Zaru skriver:

... jag har lärt mig att den fredliga kampen för rättvisa är en global kamp, och att en aktion för att bryta våldet och hävda de mänskliga rättigheterna på en plats är en aktion för människor överallt.

Görel Råsmark, fysioterapeut, styrelseledamot inom IM
och Vännernas samfund/Kväkarna

Samtala vidare tillsammans

- I texten ger författaren oss rådet att börja i det lilla. Vilka steg skulle du kunna börja med för att verka för fred i din vardag?
- Hur kan vi stötta varandra att ta de där första stegen? Vad kan stärka vårt mod? Var hämtar du ditt mod?
- Har du egna erfarenheter av osämja som resulterat i en djupa-re relation? Vad fick dig att orka och våga stanna kvar och arbeta på relationen? Några tips på vad man kan behöva tänka på?

När vi hotas av fundamentalister vet vi att vi gör nytta

VI LÄGGER INTE märke till mannen som följer efter oss in de palestinska kvarteren i östra Jerusalem. Det är först när vi når fram till vårt hus som vi upptäcker honom. Han fipplar med mobiltelefonen och tittar i vår riktning. Vi iakttar honom när han vandrar vidare. Han är inte palestinier och passar inte in i omgivningen. Dessutom går han för långsamt och avspänt för att det ska vara normalt. Varken turister eller israeler rör sig i de här kvarteren.

få situationen att eskalera. Dessutom är det inte svårt att räkna ut vilken organisation denne agiterade individ kommer ifrån. Han är inte klädd som en typisk bosättare, men bryter på hebreiska. Redan där och då tänker vi *Im Tirtzu*, en högerextrem grupp som, enligt israelisk domstol, har "fascistiska karaktärsdrag" och har gjort sig känd för sina grova metoder mot oliktankande, oavsett om de är palestinier, israeler eller internationella aktörer.

"Vem är du?" frågar jag honom på hebreiska, vilket får honom att tappa fattningen en aning. Att förvirra arga förföljare fungerar ofta. Det har jag lärt mig efter nästan nio månader på Västbanken. Dessutom blir det svårare att lägga upp en video på Youtube då de "hemska européerna" pratar hebreiska och behandlar situationen som mer bisarr än skrämmande. Det tar tretton minuter att hitta mannen på Youtube under ett konto som publicerats av Im Tirtzu. Även här anklagar han följeslagare för antisemitism och andra hemskheter.

Incidenter som denna är inte ovanliga. Under fem månader levde jag i den lilla byn Yanoun utanför Nablus. Yanoun är omgiven av så kallade utposter med israeliska bosättare. Dessa utposter klassas som illegala, inte enbart enligt FN utan även enligt israelisk lagstiftning. Trots detta har den israeliska staten börjat att legalisera utposter i efterhand.

Eftersom Ekumeniska följeslagarprogrammet grundar sig på folkrätten interagerar vi gärna med israeler och palestinier som ställer sig bakom de folkrättsliga principerna. Däremot undviker vi interaktion med israeliska bosättare och palestinska aktörer som Hamas i högsta möjliga mån. Under tiden i Yanoun förekommer det att bosättare vill bjuda oss på middag i sina hem. När vi vänligt avböjer en sådan invit kallas min kvinnliga vän för

FOTO: CARL BRADSHAW

En bosättare kommer ner från utpost 777 och hotar de palestinska herdarna i byn Yanoun. Trots att fåren betar på byns mark vill han att de ska försvinna. Till en början behandlar han oss följeslagare artigt, ber oss att lägga undan våra kameror och frågar om vi vill komma på middag. När vi fortsätter att filma blir han snabbt hotfull.

”hora” och jag själv för ”horunge.” Man lär sig snabbt att artighet och ytterst begränsad interaktion är det bästa vapnet mot verbala påhopp. Samtidigt är dessa påhopp en bekräftelse på att vi lyckas vingklippa den desinformation som propageras från aktörer vars enda mål är att skapa svartvita narrativ.

Även om hot och trakasserier inte är något som fredsobservatörer ska behöva räkna med är det oftast ändå bara just verbala påhopp som vi blir utsatta för. I jämförelse med palestinierna omkring oss är vi privilegierade. Aggressivitet och alla former av beteenden som leder till att en situation eskalerar är således alltid oförsvarbart, eftersom vårt sätt att agera kan leda till reprimander mot palestinierna i vår omgivning.

Under sommaren 2019 rapporterade vi från den lilla byn Kafr Qaddum där en demonstration hålls varje fredag. Syftet är att få tillbaka byns mark som beslagtogs av bosättarna i Kedumim. Byborna bränner bildäck för att röken ska göra det svårare för de israeliska krypskyttarna uppe på krönet. Den israeliska militären använder sig av tårgas, gummikulor och skarp ammunition. Min kamrat blir skjuten med en gummikula i axeln under en av demonstrationerna. Hon är inte på något sätt delaktig utan bevakar och rapporterar det som sker precis som journalister från Japan, Turkiet, Palestina och USA som också är på plats.

En fredag i juli viner en kula ner mindre än en meter ifrån mig. Skarp ammunition. Jag står en bit från händelsernas centrum men med god uppsikt över vad som sker. Kulan är avsedd att skrämma mig. Hade skytten velat träffa mig hade hen gjort det. Drygt tio minuter senare hör jag skrik. En nioårig pojke bärs iväg av sina kamrater. Blodet rinner från huvudet. Han har skjutits från 100 meters håll.

Detta är min sista reserapport som följeslagare men jag kommer inte att sluta skriva och tala om ockupationen. Jag kommer att fortsätta främja rättvis fred för både palestinier och israeler, även för *Im Tirtzu*-medlemmar som väljer att anklaga fredsobservatörer för antisemitism.

Carl Bradshaw, ekumenisk följeslagare 2019,
policyrådgivare för internationella frågor

Förlåtelse under ockupation

VI LÄR BARNEN att från tidig ålder be: "... förlåt oss våra skulder, liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss" (Matt 6:12), och vi berättar att Guds barmhärtiga förlåtelse av synder genom Jesu korsfästelse och uppståndelse är ett centralt budskap i evangeliet. Till och med från korset ropade vår Herre: "Fader, förlåt dem, de vet inte vad de gör" (Luk 23:34). Det finns ingen kristendom utan förlåtelse – ändå fortsätter förlåtelsen att vara en andlig utmaning för Jesu efterföljare idag. Hur är det om våra förtryckare mycket väl vet vad de gör?

Då kom Petrus fram till honom och sade: "Herre, hur många gånger skall min broder kunna göra orätt mot mig och ändå få förlåtelse av mig? Så mycket som sju gånger?" Jesus svarade: "Jag säger dig: inte sju gånger utan sjuttio-sju gånger" (Matt 18:21–22).

För att utbyta tankar om betydelsen av förlåtelse i vår tid – här och nu – träffades en mindre grupp palestinier och lokala internationella personer på Sabeels kontor i Jerusalem. Vi bad tillsammans, läste bibeltexten ovan och reflekterade över hur förlåtelse ser ut i en kontext av långvarig ockupation och vardagligt förtryck.

Några teman och frågor som framträdde ur samtalet:

- Hur ska vi förstå förlåtelse när övergreppen pågår, inte ligger i det förgångna?
- Krävs det ånger för att kunna få eller ge förlåtelse?
- Hjälper förlåtelse befrielsens och rättvisans sak, eller är den ett hinder?
- Hur kan vi hitta mod, styrka och tro till att förlåta?

Först ska sägas att det för många kändes alldeles för tidigt att över huvud taget diskutera förlåtelse i denna kontext. Kanske skulle vi ha väntat tills ockupationen är över innan vi publicerar temat Förlåtelse i Sabeels tidning *Cornerstone*. Men det blev väldigt tydligt i samtalet att det är omöjligt att diskutera förlåtelse enbart som ett teologiskt begrepp. Befinner man sig i ett sammanhang där förtryck dominerar leder ett samtal om förlåtelse med nödvändighet också till en diskussion om rättvisa, försoning och gottgörelse.

En i gruppen, en ekumenisk följeslagare stationerad i Yanoun, berättade om då han tillsammans med en bybo stått vid ruinerna av dennes familjs affärsverksamhet, som återigen förstörts av israeliska soldater. Inte bara en gång, utan många gånger, hade mannens möjligheter att försörja sin familj raserats och hans värdighet berövats.

En sådan situation är inte unik i den palestinska erfarenheten. Den är fylld av upprepat våld. Hela byar har uttraderats. Varje dag sker förödmjukelser vid vägspärrar (*checkpoints*). Separationsmuren blockerar solen, blockerar vägen, blockerar friheten inte bara en gång, utan varje morgon. *Hur ska man kunna förlåta orättvisor som inte är något som hänt i den förgångna, utan som ständigt pågår?*

När vi läser texten i Matteusevangeliet 18:22 ser vi att Jesus säger att vi måste förlåta så många gånger som "sjuttiosju". Och i Lukasevangeliet 17:4 förklarar han: "Även om han gör orätt mot dig sju gånger om dagen och sju gånger kommer tillbaka och säger: Jag ångrar mig, så skall du förlåta honom."

Det tycks innebära att en kristen behöver förlåta också pågående och upprepade övergrepp. När vi tänker på det i kontexten av ockupationen av Palestina, så undrar vi: Skulle Jesus ha bett en man att förlåta raserandet av hans hem sjuttiosju gånger? Till och med sju gånger om dagen? Vi vet att när Jesu lärjungar hörde denna undervisning så svarade de i tvivel, "Ge oss större tro" (v 5). Även för våra öron låter denna uppmaning svårsmält, och kanske inte heller så konstruktiv.

För det första: Vi vet att det finns religiösa ledare, ledare i samhället och familje-medlemmar som ständigt rusar fram för att uppmana sörjande människor att förlåta, innan de är redo. Det är faktiskt en form av teologiskt förtryck att begära att den man som står i ruinerna av sitt hus måste kunna förlåta. Det är teologiskt förtryck att kräva att en mor som har förlorat sin son genom våld genast måste förlåta eller till och med prisa Gud för att sonen fått "dö för saken". Förlåtelse kanske kommer, men visst måste de sörjande tillåtas att sörja först?

För det andra: När vi funderar över Jesu undervisning om att förlåta pågående och upprepade övergrepp undrar vi: Innebär det att förövaren "avlägsnas från kroken"? Kommer förlåtelsen att minska möjligheten att åstadkomma rättvisa? Hur blir det med kompensation för vårt lidande? Hur blir det med ersättning?

Vår diskussion om förlåtelse förflyttade sig snart till att handla om ånger, rättvisa och ersättning! Vi kan verkligen inte förstå hur man ska kunna förlåta när våra familjer, grannar och samhällen ännu inte är fria. Vi kan inte släppa vår längtan efter frihet. Därför instämmer vi med lärjungarna när de ber Jesus: "Ge oss större tro."

Även om förlåtelse aldrig är lätt, eller något att ta lättvindigt, så är det ändå enklare om övergreppet skett i det förgångna – och om förövaren visar ånger. Vi är i en situation idag då flera av ockupanterna förnekar att de ockuperar Palestina. En del förnekar till och med att det skulle finnas någon palestinsk folkgrupp, och själva existensen av Palestina! Det var nog skälet till att relationen mellan ånger och förlåtelse blev ett så tydligt tema i vårt samtal.

När Jesus gav oss budet att förlåta, så sa han: "Om din broder gör orätt, så tillrättvisa honom, och om han ångrar sig, så förlåt honom" (Luk 17:3). Men om det inte finns någon ånger alls, har vi då fortfarande på oss kravet att förlåta? Är det ens möjligt att förlåta under sådana omständigheter? Hur skulle en sådan förlåtelse se ut?

Ändå vet vi att det finns exempel på just detta. En deltagare påminde om att vissa kvinnor som blivit utsatta för sexuell våld valt att förlåta sina förövare, trots att de aldrig mötts av vare sig bekräftelse eller ånger. Och hur de kvinnorna berättat att denna handling fått bli en viktig del i deras eget helande.

Förlåtelse kostar på. Det stora offer som det innebär att erbjuda förlåtelse var också något flera i vår grupp kunde vittna om. Särskilt när vi talar om att förlåta orättvisor som är pågående, och förlåta förövare som förnekar att de skadar oss, så är det viktigt ta i beräkningen att det kan vara smärtsamt. Samtidigt, som efterföl-

jare till Jesus, är vi förtroigna med offer. Vi vet att vår Herre tog på sig världens synder när han korsfästes i Jerusalem, och vi har hört hans uppmaning till sina lärjungar om att också "ta sitt kors och följ mig" (Luk 9:23). Korsets väg är aldrig utan smärta och kamp – men vi tror också att korsets väg leder till liv.

Samtidigt som vi fortsatte att bearbeta relationen mellan förlåtelse och ånger diskuterade vi ingående vilka kännetecken som är viktiga att identifiera hos en person (eller en stat) som ber om förlåtelse. Det var tydligt att vi nu gått vidare från förlåtelse och ånger, och istället diskuterade det slutliga målet för dem båda, nämligen försoning.

För att förlåtelse ska kunna leda till försoning behöver en rad viktiga steg tas av den andra parten. Först och främst är det viktigt att få höra ett erkännande av skuld och ansvar. I vår kontext hoppas vi att en dag få uppleva att Israel erkänner att ockupationen av Palestina varit fel. Tillsammans med detta erkännande av skuld hoppas vi på en vilja att be om förlåtelse.

Detta måste sedan också följas av ånger, vilket bokstavligen betyder att "vända åter". Även om det förstås är omöjligt att spola tillbaka tiden och radera alla orättvisor som årtionde av ockupation åstadkommit, krävs en verklig förändring av beteende för att förlåtelsen också ska kunna leda till försoning. Det fordras ett medvetet fjärmande ifrån olika former av förtryck och en medveten strävan mot befrielse, rättvisa och mänskliga rättigheter.

En i vår grupp berättade hur han vid ett tillfälle börjat samtala med en soldat som tjänstgjorde vid en *checkpoint*. Han kunde se att soldaten, trots att han hade uniform och bar ockupationens vapen, var obekväm med den uppgift som han hade att utföra. Han till och med ursäktade sig när han bad att få kontrollera id-kortet:

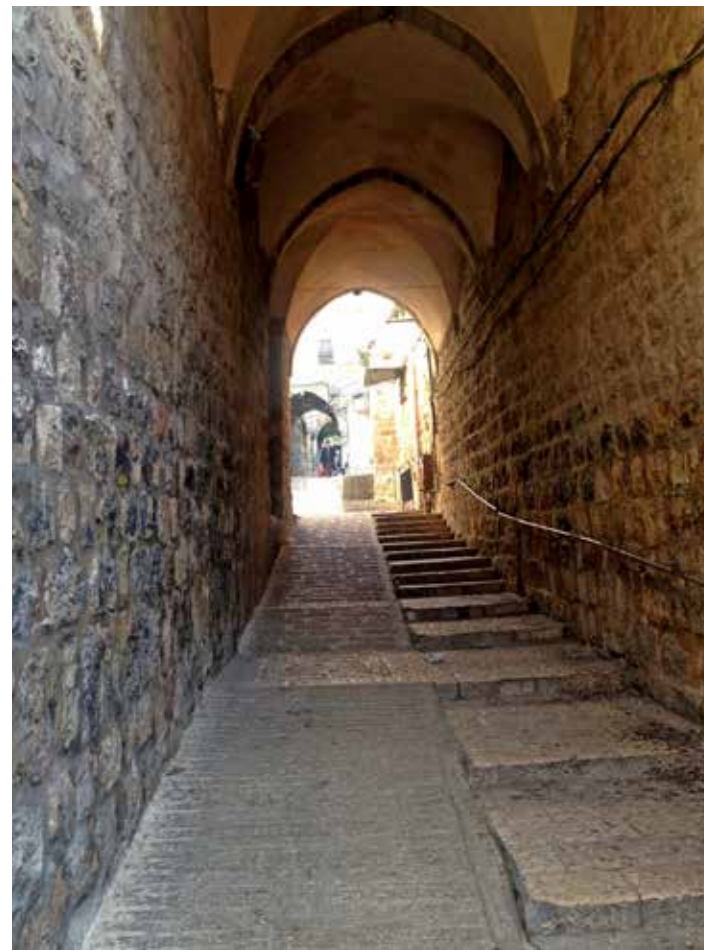

FOTO: JSCHULZE

”Jag är verkligen ledsen för detta.” Och vår gruppmedlem tillade:

Jag förlät honom! Det gjorde jag verkligen. Det är enkelt att förlåta en individ. Men jag förlåter inte det orättvisa system som sätter vapen i handen på honom och ger honom makten att förtrycka mig. Det är något helt annat.

Just denna skillnad var något som gång på gång kom upp i vårt samtal, att förlåtelse av individer och förlåtelse av systematisk orättvisa är två helt olika saker. För även om en person kan föreställa sig att förlåta små, enskilda och dagliga överträdelser, så kräver uppgiften att förlåta många år av lidande och förtryck något helt annat. Kärlek enbart kan inte åstadkomma detta, inte heller mognad.

Vi ser hur våra sydafrikanska systrar och bröder målmedvetet har arbetat för sanning och försoning alltsedan apartheidpolitiken upphörde. Och vi ser att det, trots att det är svårt, är möjligt med hjälp av nåd och verklig ånger. Frihet och ett liv tillsammans är möjligt. Förlåtelse är möjlig. Försoning är möjlig. Och det är ett verk av Guds nåd.

Vart för oss detta? Hur kan vi förstå förlåtelse i ockupationens kontext? Att förlåta förtryckarna avslutar inte vår sorg, inte heller innebär det att vi befriar dem från ansvar för sina handlingar. Vår passion för rättvisa kvarstår. Men kanske är det så att när Jesus uppmanar oss att förlåta, så är det för att befria oss från det fängelse som vår egen sorg, ilska och bitterhet skapar. Så att vi blir fria att sträva efter rättvisa för våra grannar.

Förlåtelse är något mycket viktigt för vår tro och för vår specifika kontext: När vi förlåter blir vi själva befriade. När vi förlåter

tar vi bort den makt som förtryckaren haft över oss. När vi förlåter sker det utifrån ett ansvar att bryta våldets spiral.

Men framför allt, när vi förlåter så gör vi det på grundval av vår tro på Gud, som genom Jesus redan har gett förlåtelse. Jesus lärde oss att be: ”...förlåt oss våra skulder, liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss” (Matt 6:12). Jesus har också kallat oss att sträva efter rättvisa, att befria de fångna och att tala sanning inför makten. Vi strävar efter att troget uppfylla alla dessa förpliktelser alltmedan vi ber tillsammans med lärjungarna: Visa oss vägen. Öka vår tro!

Ett samtal hämtat från Sabeels tidning Cornerstone, vintern 2016

Översättning av Marie Körner, Sabeels vänner i Sverige

Samtala vidare tillsammans

- Krävs det ånger för att kunna få eller ge förlåtelse? Hjälper förlåtelse befrielsens sak, eller kan den bli ett hinder? Hur tänker du?
- Hur tänker ni kring den stora utmaningen att förlåta när övergreppen inte ligger i det förflutna, utan fortfarande pågår?
- Hur kan vi hitta mod och kraft till att förlåta i den vardag vi lever i? Dela gärna egna erfarenheter.

Kreativ solidaritet i gemensam skörhet

DET KRÄVS MOD för att handla på ett oväntat och nytt sätt. Och innan det är möjligt för den enskilde att gå till handling är det många tankar och känslor att brottas med: oro för vad som ska hända; tvekan om att handlingen kommer att göra skillnad; rädsla för att misslyckas och oro över att bli missförstådd eller att ens handling ska misstolkas. Och så förstås de grundläggande frågorna: Är handlingen berättigad? Gör jag rätt? Väljer jag rätt väg?

För att komma dithän att man faktiskt vågar ta steget och börjar handla behövs ett nytänkande som växer fram ur skapande reflektion. Det är inte bara att tänka utanför den berömda boxen. Det är också beredvillighet att föreställa sig en verklighet utan någon box alls. Ett kreativt tänkande som leder till ett nytt handlande är otvetydigt sammankopplat med frågorna: Vad kan vi göra som vi inte gjort förut? Hur ska det utföras? När är bästa tidpunkten? Var ska vi börja? Vilka är våra allierade i detta? Vilka är emot?

Att tänka kreativt begär av oss att vi förstår att det behövs ett paradigmskifte för att den nya handlingen ska lyckas. För att kunna göra det som inte gjorts tidigare behöver vi se saker och ting på ett helt nytt sätt – se de andra, de runt omkring som påverkas av våra handlingar, med nya ögon.

I Markustexten (2:1–12) möter vi flera personer som genom bibelberättelsens lins hjälper oss att bättre förstå årets tema för fred i Palestina och Israel. Här finns den lame mannen som önskar att få bli helad, en önskan som delas av hans fyra vänner. De tar som sin uppgift och sitt ansvar att försöka förverkliga

FOTO: JSCHULZE

hans längtan. Kanske när de också själva en önskan om att få vara i Jesus närhet. Kanske är de bara nyfikna. Men här finns ett oöverstigligt hinder – en folkmassa. Folk är i vägen! Den lame mannens handikapp gör honom beroende av samhällets och människors barmhärtighet.

Men trots att han lever i samhällets marginal och är utsatt på så många sätt har han en stor rikedom: sina fyra solidariska vänner. De delar hans dilemma. När de bär hans lama kropp visar de sin villighet att dela hans bräcklighet. De delar bördan av hans vikt på samma sätt som de delar hans önskan om att bli helad. Det är denna starka och kompromisslösa solidaritet som sporrar dem *att tänka kreativt kring hur de ska komma förbi det som verkar vara ett oöverstigligt hinder*. Deras lösning är genial. Den är kreativ. Eftersom de inte kan nå fram genom trängseln den vanliga vägen, beslutar de att närma sig Jesus på annat sätt: genom taket.

Berättelsen avslöjar inte vem av dem som kom på det. Äran för detta tillfaller alla fem som i solidaritet och kreativitet verkställer en handling för att nå ett gemensamt mål. För det lovordar Jesus dem. Han poängterar ”deras tro”. Inte bara den lames.

I sin bräcklighet sänks mannen ner inför Jesus, strax därefter kan han ta sin bädd och gå hem, bärande på det som tidigare använts för att bära honom. Han är inte bara fysiskt helad, när Jesus förlåter honom hans synder får han ta emot ett fullständigt helande.

Hans helande och det nya liv han får ta emot säger något till oss om hur Guds kärlek, som i denna berättelse är förkroppsligad i Kristus, *kan verka bland oss idag om vi fokuserar på andras behov i en anda av medkännande solidaritet*. Men vi

bör också vara uppmärksamma på varningen i texten: att inte förhärda våra hjärtan mot Guds förvandlande verk som erbjuder helande och helhet till enskilda personer och till samhällen.

Kyrkornas Världsråd: Böneveckan för fred i Palestina och Israel 2020
Översättning av Susanne Grimheden och Marie Körner, Sabeels vänner i Sverige

Samtala vidare tillsammans

- Bibelreflektionen betonar den utsatte mannens och hans vänners tro och tillit till Jesu möjligheter att hela – och deras mod att inte låta sig hindras av motstånd utan istället finna en kreativ metod att nå sitt mål. Brister vi på någon av dessa fronter idag när det gäller solidaritetsarbete för att nå en rättvis fred i det Heliga landet?

- Fundera över den avslutande varningen. Hur kan vi undvika att förhärda våra hjärtan?

- Hur påverkas våra handlingar av att se på dem som vårt agerande gäller. Vad har vi tidigare gjort? Vad skulle vi kunna göra nu? Våga tänka kreativt!

III

FÖRDJUPNING

Förutom introduktionen till läsning och samtal i grupp kan du här läsa mer om framväxten av gräsrotsrörelsen Sabeel och det aktuella Kumi Now-initiativet. Dagens Sabeel, som lyfter fram vikten av bibelreflektion och bön, lägger tonvikt på icke-våld som nödvändig handling, är en rörelse som väcker tro och hopp om en bättre värld, med fred utan ockupation. Hopp är ett åtagande.

Palestinsk befrielseologi i gruppsamtal

ATT LÄSA BIBELN hjälper oss att förstå oss själva i ett större sammanhang. Ett sammanhang som bärs av Gud, men som också bärs av en delad livserfarenhet. I andra människors berättelser känner vi igen vår egen kamp, vårt eget sökande, vårt eget hopp. I bibelns texter känner vi igen längtan efter att allt ska bli bra, men också sorgen över att verkligheten ofta ser annorlunda ut.

Befrielseologi handlar, på många sätt, om att belysa förtryck. I de sammanhang där befrielseologin utvecklats har detta varit något mycket konkret. Men som människor delar vi alla erfarenheten av förtryck. Med bibelns språk är synden det som förtrycker oss, hindrar oss från att vara de vi är skapade till, nämligen fria människor.

Den palestinska befrielseologin är ett redskap som hjälper oss att läsa Bibeln på tre sätt. För det första är det ett redskap som hjälper oss att se att vi alla delar en gemensam livserfarenhet, som till exempel erfarenheten av förtryck genom synden, det man ibland kallar bortvändhet från Gud. För det andra är det ett redskap som hjälper oss se att bibelns texter kan användas

FOTO: ELIN DELLÄS

för att förtrycka utsatta grupper, såsom de kristna palestinierna. Och för det tredje, och viktigast av allt, är det ett redskap som manar oss till handling för en bättre värld.

Dessa tre perspektiv kan vara hjälpsamma att ha med sig i den enskilda bibelläsningen, men kan också hjälpa i ett gruppsamtal. Nedan följer ett förslag till upplägg på ett sådant samtal.

Upplägg

Grupper som träffas för att läsa Bibeln tillsammans kan se väldigt olika ut. Inriktningen kan till exempel påverkas av om gruppen ses vid ett enstaka tillfälle eller mer regelbundet, om gruppen har förkunskaper om Bibeln, befrielseologi eller konflikten i Palestina. Men oavsett förutsättningarna kan följande upplägg vara en god utgångspunkt som gruppen sedan kan anpassa.

Innan man ses bör man ha bestämt vilken text som ska läsas, samt ha utsett någon till samtalsledare. En grupp som träffas regelbundet kan med fördel växla ledare så att alla deltagare får möjligheten. Man bör också gemensamt bestämma hur långt samtalet ska vara. Det kan vara trettio minuter eller tre timmar, men det är viktigt att alla är överens om tidsramen så att ingen behöver missa någon del av samtalet. En gemensam avslutning är lika betydelsefull som en gemensam inledning.

Inledning

Det är alltid bra att börja en samling med att presentera sig. Är gruppen obekanta med varandra kan det räcka med att säga sitt namn. Känner deltagarna varandra sedan tidigare kan man kanske kort säga något om dagen. Detta är för att alla ska få komma till tals redan i inledningen av samtalet. Därefter kan man gå

vidare till en kort bön. Att gemensamt be i början av ett bibelsamtal får oss att mjukna inför varandra och öppnar våra hjärtan inför textens djup. Samtalsledaren kan leda bönen och den kan vara mycket enkel.

Text

Välj bibeltext eller något av den här studiebokens kapitel i förhand. Läs den valda texten högt för att inleda samtalet.

Samtal

I den här boken behandlas olika bibeltexter ur ett befrielseologiskt perspektiv. Varje kapitel kan inspirera till samtal om de bibeltexter som tas upp, men i en del fall beskrivs en modell som också kan användas på andra bibelberättelser. Oavsett hur man väljer att använda den här bokens texter i samtalet, är det viktigt att alla gruppens frågor och funderingar är tillåtna. Allas tankar är lika värdefulla. Under samtalets gång är det gruppledarens ansvar att se till att allesammans får komma till tals. Därför bör ledaren vara uppmärksam och ställa frågor som: Hur tänker du, NN?

Vill man föra ett friare befrielseologiskt samtal kring en bibeltext som inte behandlas här, kan man utgå från de tre perspektiv jag nämnde tidigare: Beskriver texten en livserfarenhet som alla människor delar? Belyser texten förtryck av något slag? Inspirerar texten till förändring?

Avslutning

Samtalet behöver inte leda till en gemensam slutsats eller konsensus. Däremot bör man ges utrymme att reflektera över *om*, och *hur*, texten kan inspirera till handling. Det kan vara en tyst

reflektion eller en del av samtalet. Det viktiga är att samtalet inte ”fastnar” i texten. Detta är också något som den palestinska befrielseteologin betonar: bibelläsning ska leda till handling. Oavsett om det leder till någon skenbart liten förändring vi gör i vårt eget liv, eller om gruppen tillsammans engagerar sig i en större fråga, måste Bibeln få utrymme att göra skillnad i världen.

Som avslutning är det bra att stilla sig till bön. Den kan vara mycket kort, i stil med den inledande bönen. Den kan också vara en stunds tyst bön, eller en gemensam spontan bön. Huvudsaken är man får tillfälle att flytta sitt fokus till Gud och att gruppen kan dela en stunds stillhet innan man bryter upp.

Karin Larsson, präst i Västra Skrävlinge, Malmö

Framväxten av den kristna gräsrotsrörelsen Sabeel

EFTER KRIGSHÄNDELSENA 1948 och den stora katastrofen (*Nakba*), levde den minskade andel palestinier som stannat kvar i landet under hårt militärt styre. Israeliska krigslagar skapade ett kontrollsystem som, enligt den palestinske teologen Naim Ateek, bestod av inkorporering, segmentering och beroende. Kyrkans profetiska röst var i stort sett tyst och det fanns inte några palestinska kyrkostrukturer över huvud taget. Sådana fanns enbart i kyrkor från andra länder, främst i östliga, katolska och lutherska.

Några av de kvarvarande palestinska kyrkoledarna var hårt engagerade i arbetet med att hjälpa alla tusentals palestinska flyktingar som tvångsförflyttats i de sionistiska förföljelserna av befolkningen. I sin bok *A Palestinian Theology of Liberation* (2017), där Ateek återger de kristna palestiniernas kamp för rättvisa och fred fram till vår tid, identifierar han några avgörande personer, händelser och idéer. Här följer några exempel.

Den första kyrkliga arabiska röst som hörs kommer från den melkitiske (grekisk-katolske) prästen och sedermera ärkebiskopen Joseph Raya (1916–2005). Han var född i Libanon, men kom till Palestina 1937 för att studera på De vita fädernas seminarium St. Anne i Jerusalem, där han ordinerades som både diakon och präst. Några år senare tog han tjänst som präst i Birmingham, Alabama, USA. Under sina sjutton år där deltog han i marscher för medborgarrätt och lärde känna Martin Luther King. På grund av sitt engagemang blev han 1968 utnämnd till ärkebiskop för den melkitiska kyrkan i Galiléen, den största kristna kyrkan i Israel, och placerad i Haifa.

Även som ärkebiskop blev Raya en klar profetisk röst. Han krävde av den israeliska ockupationsmakten att palestinier skulle ges rättvisa och var förkämpe för de två kristna byarna Kufr Baram och Iqrit i norra Israel, vars invånare hade fördrivits 1948, men utlovats att efter två veckor få återvända till sina hem. Han uppvaktade Högsta domstolen i deras sak och fick domstolens stöd, men den israeliska militären vägrade att tillmötesgå kraven och byarna förstördes på julafton 1951. Nu tjugo år senare började Raya att uppvakta regeringen om att låta uppfylla domstolens utslag och tillåta befolkningen att få återvända till byarna, men regeringen vägrade.

Situationen fick Raya att arrangera fredliga demonstrationer och sittstrejker med tusentals kristna, muslimer och judar – men utan resultat. En söndag i augusti 1972 beslutade han därför att stänga alla melkitiska kyrkor i Galiléen och låta kyrkklockorna ljuda med begravningsklang för att påvisa ”rättvisans död” i Israel. Inte heller det fick regeringen att ändra uppfattning i frågan. Raya använde sig av metoder han lärt sig i sällskap med Martin Luther King, men han lyckades inte. Istället ansågs han kontroversiell i sin egen kyrka och utsattes för påtryckningar om att avgå, vilket han gjorde 1974 och flyttade till Kanada.

Elias Chacour (1939–) tjänade som ung präst i samma kyrka som Raya när denne avgick. Tio år senare, 1984, gav Chacour ut sin bok *Blood Brothers* (översatt till svenska 1988: *Blodsbröder*) som väckte stor uppmärksamhet. Det var den första bok skriven av en arabisk kristen som berättade om (sin och) bybornas fördrivning från byn Kufr Baram. Boken översattes till många språk och blev ett utmärkt verktyg för tusentals människor att lära sig mer om den palestinska tragedin. År 2013 gjordes en dokumen-

tärfilm, *The Stones Cry Out*, om ödeläggelsen av de två byarna Kufr Baram och Iqrit och bybornas liv efteråt. I filmen medverkar både Chacour och Naim Ateek.

Under det sena 1970-talet och under 1980-talet började en nationalisering av prästämbetet inom fler kyrkor. Fayek Haddad blev under åren 1976–1984 den förste palestinske anglikanske biskopen i Jerusalem, och Daoud Haddad den förste palestinske lutherske biskopen, 1979–1986. År 1987 invigde påve Johannes Paulus II den förste palestinske katolske patriarken i Jerusalem, Michel Sabbah, som var ärkebiskop där fram till 2008. Sabbah kom senare att få stor betydelse för det kreativa motståndet till ockupationen, inte minst genom sitt aktiva arbete för ekumenik och Kairos Palestina-dokumentet 2009 (översatt till svenska 2010: *Ett sanningens ögonblick: tro, hopp och kärlek i det palestinska lidandet*).

Med utbrottet av det första folkliga upproret (intifadan) 1987 hade de palestinska kyrkoledarnas motstånd mot den israeliska orättvisan kommit att höras alltmer och ett första gemensamt uttalande från olika biskopar kommit till stånd:

Vi tar ställning för sanning och rättvisa, mot alla former av orättvisa och förtryck. Vi står vid de lidandes och förtrycktas sida. Vi uppmanar alla troende att be och att arbeta för rättvisa och fred för alla människor i vårt område.

Uttalandet bröt barriären av rädsla och tystnad och uppmunttrade kyrkoledarna att höja sina röster mot orättvisorna. Sedan dess har fler ställningstaganden från kyrkorna offentliggjorts och följts av handling. Senast 2020 genom uppropet *Cry For Hope*

(”Ge oss hopp”, utgiven av Kairos Palestina).

Sabeels ekumeniska center för befrielsesteologi kom till i spåren av det första folkliga upproret. Intifadan kunde inte stoppas, den fortsatte att rasa i flera år innan den israeliska regeringen erkände Palestinska befrielseorganisationen (PLO) som den legitima företrädaren för det palestinska folket i kommande förhandlingar och överenskommelser. De flesta palestinier hoppades nu att ockupationen snart skulle upphöra och en palestinsk stat växa fram. När euforin hade gått över upptäckte de att ockupationen tvärtom hade satt än djupare klor i landet.

Naim Ateeks bok *Justice and Only Justice* (1989) kom att inspirera och ge hoppfulla impulser till en gryende gräsrotsrörelse. Boken mottogs väl bland kristna i landet, av såväl ortodoxer som katoliker och protestanter, även om bibelsynen och uppmaningen till bojkott och desinvesteringar vållade diskussion, inte minst i västvärlden. Boken analyserar den politiska, religiösa och teologiska situationen i landet utifrån ett kristet perspektiv, som fokuserar rättvisa och ett gudsbegrepp som berättar om en Gud vars kärlek inkluderar alla människor. Den fördömer den israeliska ockupationen och förtrycket av palestinier, och understryker vikten av icke-våldsligt motstånd. De palestinska kristna började nu alltmer identifiera sig med Jesus som palestinier och med hans liv under ockupation. Man började se honom inte enbart som en andlig befriare utan också som ett mönster för motstånd och hopp.

Även om den befrielsesteologiska rörelsen var medveten om sin svaghet och sårbarhet i den stora uppgiften att bidra till rättvisa och fred, så uppstod en tydlig känsla av nya synergier och energier för att aktivera de involverade kyrkofamiljerna. Det blev viktigt att

tillsammans studera och diskutera strategi, och hur organisering bäst kunde ske.

I mars 1990 kallades fyrtio lokalt aktiva palestinier, män och kvinnor, och tio internationellt erkända befrielseologer till en konferens på det katolska institutet Tantur nära Betlehem. Ett namn på den nya rörelsen diskuterades länge, innan de församlade slöt upp kring namnet *Sabeel*, som betyder "Vägen" eller "Vattenkällan vid vägen". De första kristna, de som förföljdes av skriftlärdar judar efter den första pingstdagen, kallades ofta "Vägens folk".

Under 1993 tillsattes den första styrelsen för rörelsen, vari Ate-ek ingick. Han växte upp i en grekisk-ortodox familj i den lilla byn Beisan. När byn förstördes 1948 skickade Israel familjen till Nasaret. Tjugo år senare ordinerades han som präst i den anglikanska kyrkan i Jerusalem och 1985 doktorerade han i USA. Under flera år och fram till 2017 ledde han arbetet vid Sabeel i Jerusalem.

Nu var "Vägens folk" beredda att leva ut sin tro och definiera sitt motstånd mot orättvisor och ockupation – i samverkan med muslimer, judar och sekulära. Redo att verka för hållbar fred, försoning och att arbeta för en egen stat, som baseras på krav i den internationella humanitära lagen och annan internationell lagstiftning.

Det är intressant att notera att inte enbart män, utan även ett flertal kvinnor tog och tar aktiv del i gräsrotsrörelsen Sabeel – i konferenser, möten, tidskrifter och böcker. Internationellt får rörelsen från 1996 stöd i form av konferenser, utbildningar, solidariska möten samt partnerskap i projekt och ekonomi.

Idag finns vänföreningar i ett tiotal länder, däribland Sverige, Norge, Storbritannien, Nordamerika och Australien. Riktlinjerna

FOTO: STEN HÖGBERG

för denna samverkan fokuserar arbete för att förankra frågan i ländernas större kyrkor, ekumenisk strävan och förbindelse att verka för rättvisa, försoning och fred för alla folk samt till ickevåld. Se mer på: www.sabeel.org

Kenneth Kimming, följeslagare 2012 och 2015,
tidigare verksamhetsutvecklare

Via Dolorosa – ”Lidandets väg”

En samtida vandring längs palestiniernas Via Dolorosa

SABEEL JERUSALEM HAR genom åren tagit emot många besökare som under några dagar får dela liv med de kristna i Palestina. Det folk i vilket kristenheten föddes och som i generationer levt under olika imperier, men stannat kvar och blivit levande stenar i Kristi kyrka.

I kontrast till andra turister i Jerusalem möter Sabeels besökare grupper där ingen under 55 år vet hur det är att leva i ett icke ockuperat land, och de äldre delar erfarenhet av fördrivning från sina hem, utan rätt att återvända till vare sig by, hus eller olivlund. Ett folk väl förtroget med smärtornas väg, både historiskt och i nutid. Smärtan är inte fiktiv, den är en del av det dagliga livet.

När man blickar djupare är det möjligt att se de kors som många palestinier bär – korset av att ha förlorat rätten att bo i sin födelsestad, korset att bli hemlös när hem rivs, korset när mark och egendom konfiskeras och det kors av förnedring och nedbrytning som många måste bära dagligen: det långsamt kvävande trycket från separationsmuren.

Många palestinier lever genom långfredagens händelser. Deras korsväg har varit lång och hård. Deras lidandes väg syns oändlig och är full av förtvivlan.

Naim Ateek, palestinsk teolog, präst och en av grundarna av Sabeel

I sin bok *Contemporary Way of the Cross, a liturgical journey along Palestinian Via Dolorosa* inbjuder Sabeels ekumeniska teo-

FOTO: STEN HÖGBERG

logiska center i Jerusalem till en korsvandring utifrån de kristna palestiniernas situation. Varje station visar på det lidande dagens palestinier tvingas genomleva.

En sådan korsvandring är möjlig även här i Sverige. Också vi kan spegla våra rädslor och nära vårt hopp genom att föra samman vår situation med lidandets och frälsningens väg.

Vi är del i en klimatförändring som kommer att skapa ett förändrat liv för kommande generationer. Våra internationella strukturer och samarbeten är medskapande i den ständigt pågående flyktingkrisen. Våra välfärdstjänster förvandlas till varor på en marknad där de gynnade vinner och de missgynnade förlorar. Klyftorna växer. Miljardärerna blir fler samtidigt som ett ökat antal barnfamiljer vräks från sina hem.

Var finns den Kristus som vandrar smärtornas väg i detta? Jesus levde inte utanför historien utan delade sin vardag med de människor som var hans samtida medvandrare. På samma sätt är Gud inte utanför vår samtid. Också vi får söka Guds delaktighet och ansikte i våra samhällsliga skeenden.

Med den utgångspunkten skildras i det följande, utifrån Sabeels bok, hur stationerna på Via Dolorosa idag används för att bearbeta och förstå palestinsk realitet. Vi kan i våra församlingar låta smärtans och befrielsens väg bli ett sätt att skapa vår befrielseologi. Har vi mod att göra så?

Station 1

Jesus döms till döden – Nakba-dagen 1948

Oskyldig och utan synd anklagas Jesus för ett påstått brott och straffas med döden. För att rädda vänskap och skydda varandra ropar de som står runtomkring: "Korsfäst, korsfäst honom!"

Mannen som predikat att man ska älska sina fiender döms till döden på ett kors.

Under 1900-talets första årtionden levde judar och araberna som grannar i Palestina. Man var judiska palestinier eller arabiska palestinier, men framför allt palestinier under det brittiska mandatet. Innan FN:s delningsplan i en judisk och en palestinsk stat förverkligats bröt kriget ut mellan judiska miliser och arabiska grannar.

Det blivande Israel erövrade större delen av det område som utgjorde Palestina. Precis som Jesus dömdes till att dö så innebar händelserna 1948, Nakba – den stora katastrofen, en dödsdom. Mer än 400 palestinska byar över hela landet förstördes fullständigt.

Vi minns smärtan av förlorad gemenskap, familjer och nätverk, förlusten av våra hem. En förödelse för oss för att staten Israel skulle grundas. En katastrof som aldrig har erkänts. Vi bevarar minnet av de drabbade i våra tankar.

Läs gärna Psaltaren 69:1–3, dela reflektioner och böner.

Avslutande bön

Även om förtryckets mörka natt har varit lång kommer rättvisans gryning att lysa. Må Gud arbeta genom människor av god vilja för att åstadkomma en äkta fred, baserad på rättvisa och barmhärtighet, så att förlåtelse och försoning kan råda för alla människor i Palestina. Amen

Station 2

Jesus bär korset på sina axlar – flyktingarna

Under tystnad accepterar Jesus sin dödsdom. Han förklarar sig inte oskyldig. Han bär sitt kors frivilligt. När han bär korset bär han tyngden av våra synder.

Den palestinska flyktingkrisen är ett resultat av staten Israels bildande och ockupationen av Västbanken och Gaza 1967. Nakba 1948 innebar att minst 750 000 palestinier flydde till olika grannländer. Efter 1967 fördrevs ytterligare 460 000 människor. FN beräknar idag att det finns 778 993 flyktingar registrerade i läger på Västbanken, 1 106 195 på Gazaremsan och därutöver 2 881 482 registrerade i Jordanien, Libanon och Syrien.

Jesus bär tyngden av sitt kors. Tyngden av korset som bärs av palestinerna faller främst på flyktingarna. Nästan 2 miljoner på Västbanken och Gaza och över 2,8 miljoner utanför Palestina. Fördrivningarna ur landet präglar deras dagliga verklighet. I likhet med Jesus fortsätter de att vandra en smärtornas väg.

Läs gärna Psaltaren 42–43.

Avslutande bön

Barmhärtige Gud, vi lyfter inför dig dem som så länge levt i flyktingläger på Västbanken och på Gazaremsan, i Libanon, Jordanien, Syrien eller spridda över världen. Stärk det internationella samfundets vilja att arbeta för deras rätt att återvända och att få kompensation. Du den Ende som blev flykting och nu lever och regerar i evighet. Amen

Station 3

Jesus faller första gången – ockupationen

Jesus, svag av hunger och tortyr efter natten i fångenskap, faller under korsets tyngd. De människor vars kroppar och själar han helat följer honom på avstånd under tystnad.

Livet under ockupationen är ett kors att bära.

Station 4

Jesus möter sin mor, Maria – bosättarna

Under sin stapplande vandring till Golgata möter Jesus sin mor. Tyst och utan makt att påverka ser Maria sin älskade son gå mot döden.

Etablerandet av israeliska bosättningar på ockuperad mark bryter mot internationell lag. Det förhindrar att ockupationen avslutas och förstör möjligheterna att bilda stat i fred med sina grannar. Framför allt innebär det att familjer fördrivs och splittras för att ge plats åt bosättare.

När Jesus såg sin mor, och bredvid henne den lärjunge som han älskade, sade han till sin mor: "Kvinna, där är din son." Sedan sade han till lärjungen: "Där är din mor." Från den stunden hade hon sitt hem hos lärjungen.

Station 5

Simon hjälper Jesus bära korset – oro och förnedring

Vakterna ser att Jesus håller på att kollapsa. Simon, som kommer från sitt arbete på fälten, tvingas att bära korset med Jesus. Han gör det även om det är en vanheder för honom.

Detta och endast detta är sann religion: att tjäna din släkt.
Detta är synd framför all annan synd: att skada din släkt.
I en sådan tro finns glädje, i avsaknad av det är elände och smärta. Välsignad är den som inte vänder sig bort från den raka vägen. Välsignad är den vars liv levs för att oupphörligen tjäna Gud: Genom att bära andras bördor ...

Okänd

Station 6

Veronica torkar Jesu ansikte – solidaritet

Jesus bär korset ensam. Svett och blod täcker ansiktet. Veronica trotsar vakterna och torkar hans ansikte med sin slöja.

Tillsammans kan vi övervinna gränser och krossa alla hinder. Tillsammans kan vi bygga broar av förtroende och uppnå rättvisa. Genom våra vänner kan vi se den utlovade framtiden, en framtid då alla lever i fred, trygghet och värdighet, En framtid fri från rasism, där alla har rätt till ett fullvärdigt och fritt liv ...

Från palestinska byn Bil'ins hemsida. Byn förlorade hälften av sitt åkerbruk när separationsmuren drogs rakt genom byn.

Station 7

Jesus faller andra gången – demolering av hem och hus

Förödmjukad, hånad och försvagad faller Jesus en andra gång. Nu finns ingen Simon som kan hjälpa honom. Han samlar sina sista krafter och fortsätter vandringen mot Golgata.

Att riva palestinska familjers hem är en del av Israels ockupationspolitik. Det är ett kollektivt straff där hela familjer straffas om någon i familjen anklagas för något. Det är ett sätt att tysta även rättmätiga krav.

Läs gärna Jesaja 53:8–9.

Station 8

Jesus tröstar Jerusalems döttrar – kvinnor mot ockupation

Kvinnor står längs vägen till Golgata. När de ser den blödande Jesus och hans mor gråter de av medlidande. Jesus, utan skuld, uppmanar dem att gråta över sig själva och sina egna barn.

Varje fredag sedan 1988 demonstrerar Women-in-Black mot den israeliska ockupationen. Det är en grupp judisk-israeliska kvinnor som samlas i en stor vägkorsning i Jerusalem och protesterar mot ockupationen och dess följder, inte minst för att den är förödande också för Israel och dess invånare.

Station 9

Jesus faller tredje gången – checkpoints

Utmattad faller Jesus för tredje gången. Övergiven av sina vänner.

Den godtyckliga behandlingen av palestinierna vid vägspärrarna påverkar människors psykiska hälsa. Aldrig säker på att få träffa sin familj igen, komma till sjukhus eller till arbetet. Även den kortaste resa kan bli lång. Här finns inget vatten och inga toaletter. Ofta måste palestinierna vänta i timmar för att passera, såväl i hållande regn som brännande sol.

Station 10

Jesus kläs av – byråkratiskt förtryck

Försvarslös och utan makt förödmjukas Jesus när han kläs av och utsätts för andras hån, naken och sårbar. Han är berövad all värdighet.

Det dagliga livet i Palestina kännetecknas av ett ändlöst arbete med att söka tillstånd för att utföra de mest vardagliga behov. Klarar man inte att söka tillstånd på rätt sätt kan det resultera i permanent förlorad rätt till arbete, eller att inte längre få bo i det som varit ens hem under många år. De byråkratiska processerna är invecklade. Människor utsatthet blir tydlig i allt de behöver.

Station 11

Jesus spikas på korset – Gaza

Händerna genomborras av spikar. I sin outhärdliga smärta ber Jesus: "Fader, förlåt dem, de vet inte vad de gör." Den ångerfulle brottslingen på korset bredvid får Jesu löfte att vara med honom i paradiset.

Sedan 2007 är Gaza blockerat med brist på alla slags förnödenheter som följd. Arbetslösheten är ofantlig. Gaza beskrivs som världens största utomhusfängelse. De sanitära förhållandena är olidliga. Under större delen av dygnet finns ingen elektricitet. De upprepade attackerna från Israel dödar människor och förstör byggnader. Generationer av barn lider av mycket allvarliga post-traumatiska tillstånd eller växer upp utan hopp om en god framtid.

Station 12

Jesus dör på korset – muren

Jesus ropar: ”Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig.”
Accepterande sitt gudomliga uppdrag viskar han: ”Fader, i dina händer lägger jag min ande. Det är fullbordat.”

Muren som rests uppfattas av många palestinier som ett tydligt tecken på att de är övergivna av det internationella samfundet. Muren följer inte den Gröna linjen, stilleståndslinjen, utan byggs oftast kilometervis in på palestinskt område. Den omringar byar och städer och skär av dessa från varandra. Hindrar bönderna att nå sina odlingar.

Läs gärna Matteus 27:45–51.

Station 13

Jesus tas ner från korset – förlusten av Jerusalem.

Maria står vid korset och ser sin sons lidande. Hon ser honom dö, tas ner från korset och hon får ta emot hans döda kropp.

Jerusalem är en stad som betyder oerhört mycket för ofantligt många. Staden har blivit ett slagfält trots att ingen vill se denna heliga plats förstöras. Situationen idag, när även de palestinska delarna har annekterats av Israel, orsakar sorg och ångest för dem som lever där.

Läs gärna Lukas 19:41–42.

Station 14

Jesus begravs – vad kommer att bli den fjortonde stationen?

Josef från Arimataja vet att Jesus saknar en egen grav. Han tar emot hans kropp, sveper den i en linneduk och lägger den i sin grav. Som en fattig begravs Jesus i någon annans grav. Uppståndelsen är långt borta.

Läs gärna Lukas 3:4–6 och Markus 16: 1–7: "När sabbaten var över ...

Avslutande bön

Kärlekens Gud av hela jorden, vi ber för dem som försvarar orättvisorna i det Heliga landet, oavsett vilka motiv de har. Vi ber att du skall förändra deras hjärtan och fylla dem med barmhärtighetens ande. Undervisa oss alla om de vägar som leder till fred och förlåtelse.

Martin Wikerstål, präst och tidigare gymnasiektor

FOTO: STEN HÖGBERG

Sabeel och *Kumi Now*-initiativet

Efter månader av planering, i ett samarbete mellan palestinier, israeler och internationella företrädare för olika solidaritetsrörelser, lanserade Sabeel 2018 sitt *Kumi Now*-initiativ. I sin oro och förtyvlan över utvecklingen i landet och över omvärldens tystnad såg de behov av att agera mer kraftfullt tillsammans på ett nytt sätt, men fortfarande hålla fast vid principerna om rättvisa, integration och icke-våld som svar på den svåra situationen i landet – se även kapitlet ”Res dig upp” tidigare i boken.

Så här beskriver Sabeels ledning initiativet:

Kumi Now är mer än ett rop. Det är gråten från miljontals människor som söker ett liv med verklig fred och säkerhet. Enskilda människor och organisationer både lokalt och internationellt bjuds in att arbeta tillsammans i ett nätverk och på så sätt bli en starkt bidragande kraft för en rättvis fred. Initiativet baserar sig på tre viktiga principer eller värderingar:

- *Inkluderande*: alla är välkomna att delta i *Kumi Now*.
- *Rättvisa*: *Kumi Now* åberopar internationell lag som grund för att avsluta ockupationen av Västbanken, östra Jerusalem och Gazaremsan; en rättvis lösning för de palestinska flyktingarna och fulla och lika rättigheter för alla israeliska medborgare.
- *Kreativt icke-våldsmotstånd*: den enda acceptabla formen av motstånd.

På sin hemsida (www.kuminow.com) lyfter *Kumi Now*-initiativet varje vecka fram en organisation som är besluten att arbeta

efter dessa principer. Där ges också information om specifika områden av orättvisa genom verklighetsberättelser (vattenbrist, husrivningar, arresteringar, rörelserestriktioner, separationsmur, separation mellan nationalitet och medborgarskap, demokrati med mera) samt förslag på konkreta, kreativa aktioner för att uppmärksamma ockupationen och dess konsekvenser.

Målet är att utöva press på beslutsfattare runt om i världen, så att de gör vad som krävs för att få ett slut på ockupationen och bidrar till en rättvis fred för alla. De medverkande utgör en mångfald av palestinska, israeliska och internationella organisationer, trosbaserade såväl som sekulära. Från hemsidan:

Den otäcka verkligheten har utan tvekan skapat en känsla av hopplöshet bland både vårt folk och våra vänner. Många tror att vi har nått botten och att vi inte har någon chans mot de envisa israeliska angriparna ... För oss på marken är det mycket tydligt att FN inte har varit kapabelt att genomföra sina egna resolutioner angående det ockuperade Palestina ... På lokal nivå är det uppenbart att Israels regering stadigt rör sig mot den yttersta högern. Dess religiösa fanatism uttrycks i överdriven glupskhet efter palestinsk mark och en ofattbar nivå av rasism riktad mot palestinier.

Samtidigt fortsätter oenigheten i arabvärlden, och den inre uppdelningen, att begränsa och hämma vår effektivitet i kampen för frigörelse.

Trots denna dystra bild, som kan framkalla apati och hopplöshet, väljer Sabeel en annan väg. Inspirerad av palestinsk befrielseologi vägrar Sabeel att förlora hoppet och uppmanar sina vänner att förnya sin passion för rättvisa med mod och målmedvetenhet.

Naim Ateek, palestinsk teolog, präst och en av grundarna av Sabeel
Översättning av Kenneth Kimming, Sabeels vänner i Sverige

Sabeels vänner i Sverige

SABEELS VÄNNER I Sverige stödjer Sabeel i Jerusalem som ett befrielseologiskt centrum i dess ekumeniska arbete för fred, rättvisa och försoning i Palestina och Israel. Vi gör det genom att uppmärksamma och informera om de kristna och det palestinska folkets situation i området. En grund för vårt solidaritetsarbete är Sabeels tillämpning av befrielseologi vid veckovisa bibelflektioner, vid internationella konferenser i landet och i skrifter och böcker utgivna av Sabeel. Det ekumeniska dokumentet Kairos Palestina, framtaget av kyrkor i landet, är ett viktigt för vår förståelse av hur det är att leva under ockupation och att leva ut sin tro i vardag och i gemenskap.

Sabeels vänner i Sverige fokuserar sitt arbete på att informera och inspirera kyrkor och kristna till ett aktivt deltagande i arbetet för en varaktig och rättvis fred mellan Palestina och Israel, baserat på icke-våld, den internationella humanitära lagen (folkrätt), religionsfrihet och ökad religiös tolerans. Denna studiebok är ett led i detta arbete.

Sabeels tidning Cornerstone och veckovisa bönebrev finns tillgängliga på www.sabeelsverige.com. Där hittar du mer information om vänföreningen och om Sabeel Jerusalem.

Under 2021–2022 ingår följande personer i styrelsen för vänföreningen: Anita Brodén, Alingsås, Elin Dellås, Stockholm, Olivia Hugoo, Linköping, Kenneth Kimming, Vällingby, Marie Körner, Lund, Jennifer Schulze, Nacka och Martin Wikerstål, Hjortsberga.

Styrelsen vill rikta ett varmt tack till alla som medverkar i studieboken och därmed delar med sig av sina kunskaper och reflektioner. I tacket tar vi med Anna Ekman, som förtjänstfullt redigerat manus, och ansvariga på studieförbundet Bilda, som tillfört både formgivning, kunskap och engagemang.

Studiecirkelinformation från Studieförbundet Bilda

Regler för studiecirklar

Det finns regler för studiecirklar som är bra att känna till. De finns eftersom det är skattepengar som subventionerar cirkelverksamheter, till exempel genom studiematerial och cirkelledarutbildningar.

Allmänna regler

- Din cirkel måste godkännas av Bilda.
- Det ska finnas en nedskriven plan för vad ni ska göra i cirkeln.
- Cirkelledarna ska vara godkända av Bilda.

Innan du har din första cirkel ger Bilda en cirkelledarintroduktion och du erbjuds också en cirkelledarutbildning.

Deltagare

En studiecirkelträff måste ha minst tre deltagare, inklusive cirkelledaren. Alla deltagare måste vara 13 år eller äldre. En bra grupp har max tolv deltagare, men det finns grupper som kan vara fler.

Minnesregeln 3–3–3 = 9

En enkel minnesregel för reglerna kring studiecirkel är 3–3–3. En studiecirkel måste ha minst 3 deltagare, som träffas minst 3 gånger och varje deltagare måste närvara någon av de 3 första träffarna. Samt att cirkeln måste omfatta minst 9 studietimmar (en studietimme är 45 minuter).

Deltagarlista

En deltagarlista med närvaron ska fyllas i vid varje cirkelträff. Listan ska innehålla alla deltagares namn och personnummer. Om någon undrar över integritetsfrågor, kontakta Bilda som kan lämna mer information.

Se www.bilda.nu för kontaktuppgifter och mer info.

Ordlista

Blockad av Gaza – Sedan 2007 kontrollerar Israel alla gränser på land, vid Medelhavet och i luftutrymmet. Blockaden infördes när Hamas efter interna stridigheter med Fatah tagit makten i Gaza. Blockaden drabbar främst civilbefolkningen och strider mot internationell rätt.

Bosättning – I den palestinska och israeliska kontexten refererar ordet ”bosättning” till israeliska bosättningar på Västbanken och i östra Jerusalem, det vill säga mark som enligt 1949 års vapenstillstånd mellan Israel och omkringliggande arabiska länder inte tillhör Israel. Enligt internationell humanitär rätt är detta olagligt, en ockuperande makt får inte förflytta sin egen civilbefolkning till ockuperad mark.

Etableringen av israeliska bosättningar började 1967, efter ockupationen av Västbanken, Gaza och östra Jerusalem, och i dagsläget finns över 200 bosättningar med totalt cirka 620 000 invånare. Utöver att bryta mot internationell rätt bidrar bosättningarna även till kränkningar av palestiniernas rättigheter, till exempel genom att deras rörelsefrihet begränsas i närheten av bosättningar.

Ekumeniska följeslagarprogrammet – Ekumeniska följeslagarprogrammet, på engelska Ecumenical Accompaniment Programme in Palestine and Israel (EAPPI), är ett initiativ av Kyrkornas Världsråd för att bidra till att dämpa våldet och främja respekten **för** folkrätten i Israel och Palestina.

Med icke-våldslig närvaro hoppas följeslagare från hela världen kunna bidra till att vidga handlingsutrymmet och ge hopp och stöd åt människor att verka för fred och försoning. Programmet etablerades 2002 efter en önskan från kyrkorna i Palestina. Sverige har deltagit i programmet från starten genom Sveriges Kristna Råd.

Flykting 1948 – De palestinska flyktingar som under det arabisk-israeliska kriget 1948 fick fly det som idag är Israel. Många av dem bor nu på Västbanken, i Gaza och länderna i närområdet, ofta fortfarande i olika former av flyktingläger som genom åren utvecklats till tätt bebodda stadsdelar. Dessa flyktingar, deras barn och barnbarn är centrala i diskussionen om palestinska flyktingars rätt att återvända (Right of Return), en viktig pelare i det palestinska arbetet mot ockupationen.

Gröna linjen – Stilleståndslinjen mellan Israel, Egypten, Jordanien, Libanon och Syrien efter kriget 1948. I avsaknad av fredsavtal är Gröna linjen därför också den gränslinje som finns mellan Västbanken och Israel. I internationell politik är linjen utgångspunkt för var gränsen mellan en framtida palestinsk stat och Israel ska dras, men slutgiltigt ska detta avgöras i avtal mellan parterna.

Husdemolering – Refererar i den palestinska kontexten till israeliska tvångsrivningar av palestinska hus eller annan palestinsk bebyggelse på Västbanken eller i östra Jerusalem. År 2020 revs 854 byggnader och resulterade i att 1 001 personer blev hemlösa. (Källa: UNOCHA OPT)

Intifada – Två palestinska uppror mot den israeliska ockupationen. Den första pågick mellan 1987 och 1993 och var till stor del baserad på icke-våld. Den andra intifadan ägde rum mellan 2000 och 2005 och var betydligt mer våldsam. Många civila israeler och palestinier dödades.

Medborgarskap – Alla som är av judiskt ursprung kan få israeliskt medborgarskap. Däremot saknar alla palestinier på Västbanken, i Gaza eller i diasporan runt om i världen rätt att bosätta sig i Israel, även om de själva eller deras föräldrar är födda där.

Palestinier som efter 1948 stannat i Israel är israeliska medborgare, men gifter de sig med en palestinier från Västbanken får partnern inte flytta till Israel, de måste bosätta sig på Västbanken.

Palestinier boende i Östra Jerusalem (annekterat) har en speciell status, och om israeliska myndigheter bestämmer att en palestinier född där inte längre har anknytning till Jerusalem kan hen förlora sitt uppehållstillstånd i staden.

Nakba – Nakba är arabiska och betyder ungefär ”katastrof”. Detta är den palestinska benämningen på det som följde kriget 1948: förstörelsen av palestinska samhällen och flykten av en stor del av det palestinska folket från det som idag är Israel.

Nationalstatslagen – Den israeliska grundlag som röstades igenom i parlamentet (Knesset) 2018, vilken fastställer att Israel är det judiska folkets hemland. Den slår också fast att rätten till självbestämmande i Israel endast gäller det judiska folket och att hebreiska är Israels officiella språk, medan arabiska – talat av många palestinier med israeliskt medborgarskap – degraderas

till att endast ha ”speciell status”.

Lagen fastställer också att judiska bosättningar är en nationell angelägenhet och har fått stor kritik för att möjliggöra diskriminering av palestinier i Israel.

Ockupation – Enligt fjärde Genevekonventionen från 1949 innebär ockupation att en stat utövar effektiv kontroll över ett territorium över vilken staten inte har någon suverän rätt. Sedan 1967 är Västbanken ockuperat av Israel. Gaza var ockuperat från 1967 till 2005, då samtliga israeliska bosättningar i Gaza evakuerades. Israels blockad av Gaza infördes 2007 och kvarstår än idag.

Palestinska myndigheten – Den administrativa organisation som styr delar av det palestinska territoriet på Västbanken (det så kallade C-området styrs av Israel) och i Gaza. Etablerades 1994 som del av Osloprocessens överenskommelse mellan PLO och Israel och har begränsad makt.

Separationsmuren – En mur som Israel till cirka 85 procent byggt på Västbanken – av säkerhetsskäl enligt Israel. Muren separerar inte enbart israeler från palestinier, utan också palestinier från palestinier. Där muren är som högst består den av åtta meter höga betongblock, övriga delar av muren utgörs av elstängsel.

Sionism – Den judisk-politiska rörelse som i organiserad form sedan 1897 strävat efter en judisk stat i Palestina och judars återvändande till Sion/Israel. Det finns olika former av sionism – alla judar är inte sionister och alla sionister är inte judar.

Sumud – Refererar till begrepp som uthållighet och ståndaktighet under lång ockupation. Uttrycket har en stark koppling till olivträdet som kan bli tusen år och mer, ger skörd att leva av och är en symbol för fred. Med tiden har begreppet utvecklats till att omfatta det mesta som bidrar till möjligheten att vara kvar i landet.

Tvåstatslösning – Den föreslagna väg till fred i Israel och Palestina som går ut på att folken får varsin stat. Tvåstatslösning är den lösning som förordas av det internationella samfundet, inklusive FN och Sverige. I Israel och Palestina hörs allt fler kritiska röster mot tvåstatslösningen, även sådana som menar att lösningen inte längre är möjlig. Många menar att andra lösningar har större förutsättningar att generera en rättvis, långvarig fred.

Vägsärr/checkpoint – De kontroller palestinier måste passera för att komma in i Israel eller i Jerusalem. Där behöver palestinier visa upp sina id-kort och de speciella tillstånd som krävs för att arbeta eller komma åt sin mark på andra sidan spärren. Det finns även vägsärrar för att komma in i de av Israel kontrollerade delarna av staden Hebron och tillfälliga spärren längs vägar runt om på Västbanken.

Västbanken – Ett territorium på västra sidan av Jordanfloden och till stora delar det som föreslagits ingå i en eventuell palestinsk stat. Området är sedan Osloprocessen uppdelat i område A, B och C, där Palestinska Myndigheten har kontroll över område A, Israel och Palestinska Myndigheten har delad kontroll över område B, och Israel kontrollerar ensamt område C, vilket utgör cirka 60 procent av Västbanken.

Källförteckning

Litteratur

- Ateek, Naim, *Justice, and Only Justice: A Palestinian Theology of Liberation* (Maryknoll, New York: Orbis Books, 1989).
- Ateek, Naim, "La teología de la liberación como test para una religión auténtica" – i *Libertad y esperanza, a Gustavo Gutiérrez por sus 80 años* (Lima: Instituto Bartolomé de Las Casas, 2008).
- Ateek, Naim, *A Palestinian Theology of Liberation: The Bible, Justice, and the Palestine-Israel Conflict* (Maryknoll, New York: Orbis Books, 2017).
- Bailey, Kenneth, *Poets & Peasant: A Literary-Cultural Approach to the Parables in Luke* (Michigan: Eerdmans Publishing Company, 1976).
- Chacour, Elia: *Blodsbröder* (Stockholm: Verbum, 1988).
- Fahlgren, Sune (red.), *Ett sanningens ögonblick: tro, hopp och kärlek mitt i det palestinska lidandet: Kairos Palestina* (Älvsjö: Bilda, 2010).
- Gutiérrez, Gustavo: *Teología de la Liberación: Perspectivas* (Lima: CEP, 1971).
- Gutiérrez, Gustavo: *Lidandet: en bibelteologisk kommentar till Jobs bok* (Stockholm: Verbum, 1994). (En översättning av hans bok: *Hablar de Dios desde el sufrimiento del inocente*, 1986).
- Halldorf, Peter: *Därför sörjer jorden* (Sturefors: Silentium, 2019).

- Villa-Vincencio, Charles, "Theology and Human Rights" – i *Human Rights & Religion: A Reader*, red. Liam Gearson. (Brighton: Sussex Academic Press, 2002).

- Wink, Walter: *The Powers That Be: Theology for a New Millennium* (New York: Doubleday, 1998).

- Zaru, Jean: *Fångad av ickevåld: en palestinsk kvinna talar* (Stockholm: Cordia, 2010).

- *Contemporary Way of the Cross, a liturgical journey along Palestinian Via Dolorosa* (Sabeel Ecumenical Liberation Theology Center, Jerusalem, 2011).

Bibeltexter som förekommer i studieboken.

- Behov av respektfulla samtal om Gudsbilder: 1 Joh 14
- Att tolka Bibeln är att göra den relevant: Rom 3:28
- Befrielsesteologins utgångspunkt: Joh 11–12, Luk 7, Luk 16, 1 Mos 4, 1 Mos 11, Matt 21, Mark 21, Luk 2:23
- Ska jag ta hand om min bror? 1 Mos 4:9, Luk 19:30–37, 1 Mos 4:9
- Och vem är min nästa? Om teologi och mänskliga rättigheter: Luk 10:29, Luk 8:3–11, Luk 18:1–8, Matt 22:39, Luk 15:4–10, Luk 15:1–2, Luk 4:18–19, Luk 10:20–37, Kol 3:11
- Glasögon av sumud: Matt 7:12, Rom 12:9–10, Matt 5:38–48, 5 Mos 24:10–13, Matt 28:20, Rom 5:3–4
- Res dig upp! Mark 5:21–43, Mark 15:34, Mark 7:34
- Vad skulle Jesus ha gjort? Matt 9:9–13, Luk 19:1–10, Matt 21:12–13
- Vänta inte på fred! Matt 5:9, 1 Joh 4:18
- Förlåtelse under ockupation: Matt 6:12, Luk 23:34, Matt 18:21–22, Luk 17:4–5, Luk 7:3, Luk 9:23
- Kreativ solidaritet i gemensam skörhet: Mark 2:1–12

Andra källor

Perni, Yasmine (regissör), *The Stones Cry Out: Voices of the Palestinian Christians* (film, 2013).
www.bilda.nu
www.foljeslagarprogrammet.se
www.kairospalestine.ps
www.kuminow.com
www.mrfonden.se
www.sabeelsverige.se
www.sabeelsverige.se/material/cornerstone/
www.sabeelsverige.se/category/wave-of-prayer/
www.sabeel.org

